

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Kasvatusteaduste õppekava

Merit Luik

KARJÄÄRIÕPETUSE KURSUSEL OSALENUD JA
MITTEOSALENUD 8.-9. KLASSIDE ÕPILASTE TÖÖ KÄSITLUS
JA TÖÖVÄÄRTUSED TARTU LINNA JA MAAKONNA NÄITEL
magistritöö

Juhendaja: Kristi Kõiv

Läbiv pealkiri: Õpilaste töö käsitus ja tööväärtused

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Kristi Kõiv (Phd)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitismiskomisjoni esimees: nimi (teaduskraad)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teoreetilised lähtekohad.....	5
1.1. Töö mõiste kujunemine ja seda mõjutavad tegurid.....	5
1.2. Tööväärtused	8
1.3. Karjääriteenused ning nende korraldus üldhariduskoolides.....	11
2. Uurimuse meetodika	14
2.1. Valim.....	14
2.2. Andmete kogumise instrumendid.....	15
2.3. Uurimuse protseduur	17
2.4. Andmete analüüs	18
3. Tulemused	19
3.1. Töö käsitlus esimesel mõõtmisel.....	19
3.1.1. Töö käsitlus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga esimesel mõõtmisel.....	19
3.1.2. Töö käsitlus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga esimesel mõõtmisel.....	22
3.2. Tööväärtused esimesel mõõtmisel.....	22
3.3. Haridusplaanid esimese mõõtmisel.....	23
3.4. Töö käsitlus teisel mõõtmisel.....	23
3.4.1. Töö käsitlus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga teisel mõõtmisel	23
3.4.2. Töö käsitlus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga teisel mõõtmisel	26
3.5. Tööväärtused teisel mõõtmisel.....	27
3.6. Haridusplaanid teisel mõõtmisel	28
4. Arutelu.....	28
4.1. 8. ja 9. klasside õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused	29
4.2. Karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused esimesel mõõtmisel.....	31
4.3. Karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused teisel mõõtmisel	33
4.4. Töö piirangud ja võimalikud edasised uurimissuunad	36
Kokkuvõte	37
Summary	38
Tänuõnad	39
Autorsuse kinnitus.....	39
Kasutatud kirjandus.....	40
Lisad.....	46
Lisa 1. Ankeet nr. 1	46
Lisa 2. Ankeet nr. 2	47
Lisa 3. Kinniste küsimustega töö käsitluse ankeedi alaskaalade faktoranalüüs.....	48
Lisa 4. Ankeet nr. 3	49
Lisa 5. Kodeerimisjuhend avatud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastuste analüüsiks ..	50
Lisa 6. Chaves´ et al. (2004) poolt ja käesolevas uurimuses kasutatud töö käsitluse kategooriate ja alakategooriate võrdlus.....	56
Lisa 7. Töö käsitlus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused	58
Lisa 8. Töötamise käsitlus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused	59
Lisa 9. Töötamise motiivid mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused	60

Lisa 10. Peres õpitu seoses tööga mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused.....	61
Lisa 11. Töö käsitlus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused	62
Lisa 12. Tööväärtused mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused	63
Lisa 13. Töö käsitlus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused	65
Lisa 14. Töötamise käsitlus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused	66
Lisa 15. Töötamise motiivid mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused	67
Lisa 16. Peres õpitu seoses tööga mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused.....	68
Lisa 17. Töö käsitlus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused	69
Lisa 18. Tööväärtused mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused	70

Sissejuhatus

Töö omab inimeste elus kesksel rolli (Harpaz, Honig & Coetsier, 2002), on tihedalt läbi põimunud teiste inimeste elus oluliste valdkondadega (Fabian, 2009; Parts, 2006) ning toetab inimese elus üldise heaolu saavutamist (Blustein, Kenna, Gill & DeVoy, 2008; Fabian, 2009). Töö võimaldab inimesel tagada vajalikud vahendid oma põhivajaduste rahuldamiseks, luua sotsiaalseid kontakte nii kaasinimeste kui ka ühiskonnaga laiemalt ning kujundada ja väljendada oma enesemääratlust (Blustein et al., 2008; Harpaz et al., 2002).

Inimese tööväärtused ja käsitlus tööst on kujunenud erinevate tegurite koosmõjul. Sõltuvalt grupist, kuhu inimene kuulub, võivad tema tööväärtused ning töökäsitlus olla erinevad (Harpaz et al., 2002; Johnson, 2002; Krahn & Galambos, 2014; Parts, 2006; Sinisalo, 2004; Weisgram, Bigler & Liber, 2010). Samuti oleneb see, mida inimene töö puhul oluliseks peab ning kuidas tööd tõlgendab, tema personaalsetest kogemustest (Blustein et al., 2008; Blustein, Chaves, Diemer, Gallagher, Marshall, Sirin & Bhati, 2002; Chaves, Diemer, Blustein, Gallagher, DeVoy, Casares & Perry, 2004; Ferrari, Nota, Soresi, Blustein, Murphy & Kenna, 2009; Levine & Hoffner, 2006; Phillips, Blustein, Jobin-Davis & White, 2002). Varasemad uurimused on näidanud, et noored kalduvad tööga seostama ning töö puhul väärtustama eelkõige töö materiaalseid aspekte, kuid olulisel kohal on ka töö personaalse arengu ja eneseteostusega seotud tegurid (Blustein et al., 2002; Chaves et al., 2004; Ferrari et al., 2009; Poon, 2007; Sinisalo, 2004). Mitmekülgne töö käsitlus (Blustein et al., 2002; Chaves et al., 2004; Ferrari et al., 2009) ning eelkõige personaalse arengu ja eneseteostusega seotud tööväärtuste oluliseks pidamine (Choi, Kim, Jang, Jung, Ahn, Lee & Gysbers, 2013; Hirschi, 2010; Johnson, 2002) loovad head eeldused edukaks karjääriplaneerimiseks, sujuvaks liikumiseks tööturule ning rahuldustpakkuvaks tööeluks.

Võrreldes püsivamate inimese karjääri kujunemist mõjutavate teguritega (nt. isiksuseomadused, võimed, kutsehuvid), on töö käsitlus ja tööväärtused kergemini kujundatavad (Hirschi, 2010; Krahn & Galambos, 2014). Seega annab teave noorte töö käsitluse ja tööväärtuste kohta ühe lähtekoha noorte karjääriplaneerimist toetavate tegevuste planeerimiseks, elluviimiseks ja hindamiseks. Teadaolevalt ei ole Eestis seni õpilaste töö käsitlust ja tööväärtusi karjääriplaneerimise kontekstis uuritud. Kuna teema on noorte karjääri kujundamise toetamist silmas pidades oluline ning infot antud küsimuses veel vähe, siis püüab käesolev uurimistöö seda lünka veidi täita. Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on võrrelda karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud Tartu linna ja maakonna 8.-9.

klasside õpilaste töö käsitlust ja tööväärtusi kahel korral – õppeaasta alguses ja õppeaasta lõpus. Eesmärgi täitmiseks teostatakse kvantitatiivne võrdlusuurimus.

Käesolev uurimistöö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis kirjeldatakse uurimuse teoreetilisi lähtekohti, mille raames vaadeldakse töö käsitluse ja tööväärtuste olemust, nende kujunemise aluseid ja seoseid noorte karjääriplaneerimisega. Samuti käsitletakse esimeses peatükis karjääriteenuseid ning nende osutamise korralduslikke aluseid Eesti üldhariduskoolides. Teises peatükis antakse ülevaade uurimuse metoodikast, kolmandas peatükis tutvustatakse uurimuse tulemusi ning neljandas peatükis arutletakse saadud tulemuste üle lähtudes teoreetilistest seisukohtadest ning varasemate uurimuste tulemustest.

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1. Töö mõiste kujunemine ja seda mõjutavad tegurid

Töö omab inimeste elus kesket rolli ning suure osa inimeste jaoks on töö ja selle tulemused fundamentaalse tähtsusega (Harpaz et al., 2002). Töö tegemine on inimesele eluliselt tähtis, suunates rakendama oma vaimset ja füüsilist jõudu, oma oskusi ning andeid, et saavutada või luua midagi ning väljendada iseennast (Morin, 2004). Töö on üheks peamiseks üldist heaolu tagavaks faktoriks (Blustein et al., 2008; Fabian, 2009) ning oluline inimese tervise tagaja (Blustein et al., 2008; Morin, 2004). Töö on tihedalt läbi põimunud teiste inimeste elus oluliste valdkondadega ning selle läbi luuakse nii üksikindiviidi kui ühiskonna jaoks majanduslikke ja sotsiaalpsühholoogilisi hüvseid (Fabian, 2009; Parts, 2006). Töö kaudu on võimalik tagada eluks vajalikud vahendid oma põhivajaduste rahuldamiseks, luua sotsiaalseid kontakte nii kaasinimeste kui ka ühiskonnaga ning kujundada ja väljendada oma enesemääratlust (Blustein et al. 2008; Harpaz et al., 2002).

Töö käsitlus toetub inimese kogemustele, tööga seotud teadlikkusele ning hõlmab endas aspekte, mida töö tähendab inimese jaoks (Pillay, Boulton-Lewis, Wilss & Rhodes, 2003). Morin (2004) toob välja, et töö käsitlust on uuritud lähtuvalt erinevatest vaatenurkadest:

1. töö olulisus inimese jaoks ning töö personaalne tähendus;
2. inimese orientatsioon töö suhtes, töötamise motiivid;
3. sidusus indiviidi ootuste ja väärtuste ning tema töö ja tööga seotud tegevuste vahel.

Samuti on töö käsitlust vaatlevates uurimustes kasutatud erinevaid mõisteid uuritava valdkonna määratlemiseks: töö kontseptsioon või käsitlus (*work conception*) (Chaves et al., 2004; Cinnamon & Gifsh, 2004; Leung & Chan, 2013; Levine & Hoffner, 2006; Pillay et al.,

2003; Poon, 2007; Schultheiss, Palma & Manzi, 2005), töö tähendus (*meaning of work*)(Harpaz & Fu, 2002; Ros, Schwarts & Surkiss, 1999), töö definitsioon (*work definition*)(England & Harpaz, 1990); töö tõlgendus (*constructions of work*)(Ferrari et al., 2009). Käesoleva uurimuse eesmärki silmas pidades lähtutakse antud magistritöös töö tähenduse ja töö orientatsiooni uurimissuundadest ning kasutatakse „töö käsitluse” mõistet.

Täiskasvanud töötajate jaoks seostuvad tööga peamiselt palga või materiaalse kasu teenimine ning tööga seotud konkreetsed tööülesanded, kuid samuti nähakse tööna tegevusi, mis lisavad väärtust millelegi, on kasulikud ühiskonnale ning toetavad sotsiaalsete kontaktide loomist teiste inimestega (England & Harpaz, 1990; Parts, 2006; Pillay et al. 2003). Oluliselt vähem on neid täiskasvanuid, kelle jaoks tähendab töö võimalust personaalseks arenguks ja uute kogemuste saamiseks (Pillay et al., 2003). Sarnaseid tulemusi on saadud ka noorte (Chaves et al., 2004; Ferrari et al., 2009), laste (Schultheiss et al., 2005) ja mõõduka vaimse alaarenguga noorte hinnanguid käsitlevates uurimustes (Cinnamon & Gifsh, 2004). Seega kaldutakse nii täiskasvanute kui noorte hulgas tööd nägema pigem konkreetsete ülesannetega piiritletud palgatööna, mis oma tulemuste abil võimaldab olla ühiskonnale kasulik ning mis soodustab sotsiaalsete kontaktide loomist teiste inimestega.

Töö käsitlus on sotsiaalselt konstoreeritud ning oleneb ajastust, kultuurist (Parts, 2006; Sinisalo, 2004) ja grupist, kuhu inimene kuulub (Harpaz et al., 2002; Parts, 2006; Sinisalo, 2004) ning on sõltuvuses inimese personaalsetest kogemustest (Blustein et al., 2008; Blustein et al., 2002; Chaves et al., 2004; Ferrari et al., 2009; Levine & Hoffner, 2006; Phillips et al., 2002). Seega võib tööll olla inimeste elus erinev roll, tööle omistatakse erinevaid tähendusi ning sellega on seotud erinevad hoiakud (Parts, 2006). Kuigi töökesksus ning materiaalsete vajaduste rahuldamine kalduvad olema universaalsed töö käsitluse aspektid kõikide inimeste puhul (England & Harpaz, 1990), siis on nimetatud aspektide tähtsus võrreldes teiste töö käsitluse külgedega erinevate gruppide puhul erinevad. Näiteks peavad töö rolli personaalse arengu toetamisel ning üldise heaolu tagamisel olulisemaks kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega ning europiidsest rassist noored (Blustein et al., 2002; Poon, 2007), töö ühiskondlikku panust ja väärtuse lisandumist töö kaudu tähtsustavad enam kõrgema haridusega täiskasvanud (England & Harpaz, 1990; Parts, 2006). Töö materiaalseid aspekte kalduvad tööga enam seostama mehed (Parts, 2006) ja madalama sotsiaalmajandusliku staatusega noored (Blustein et al., 2002). Lisaks on leitud, et kuigi töö üldine tähtsustamine kaldub suurenema töökogemuse lisandudes (Harpaz & Fu, 2002), kalduvad nooremad töötajad enam tähtsustama töö rolli personaalse arengu ning oskuste ja teadmiste arendamise

toetamisel (Krahn & Galambos, 2014). Töö käsitlemisel ilmnevad ka olulised kultuuridevahelised erinevused (England & Harpaz, 1990; Harpaz et al., 2002).

Noorte töö käsitluse kujunemisel on olulisteks mõjutajateks perekond ja kool. Perekond mõjutab noore inimese töö käsitlust otseselt läbi juhendamise, õpetamise ja kogemuste jagamise (Chaves et al., 2004; Levine & Hoffner, 2006; Phillips et al., 2002; Poon, 2007; Schutheiss et al., 2005) ning kaudselt läbi vanemate enda kogemuste, mis tulenevad näiteks vanemate haridusest, sotsiaalmajanduslikust staatusest ja tööga seotud kogemustest (Blustein et al., 2002; Chaves et al., 2004; Kenny, Blustein, Chaves, Grossman & Gallagher, 2003; Lim & Sng, 2006; Phillips et al., 2002). Noorte hinnangul omab pere nende jaoks tähtsat rolli töö väärtuse mõistmisel (Poon, 2007), tööturul toime tulemiseks vajalike hoiakute ja teadmiste õpetamisel, tööga seotud materiaalsete aspektide selgitamisel (Chaves et al., 2004; Levine & Hoffner, 2006) ning soovitude andmisel ja info jagamisel (Levine & Hoffner, 2006). Samas on noorte hinnangul pere ka üheks peamiseks tööga seotud negatiivsete aspektide väljendajaks (nt. töö on raske ja stressirohke ning seotud materiaalse ebakindlusega) (Levine & Hoffner, 2006; Lim & Sng, 2006). Sarnaselt perele, on kool ja õpetajad olulisteks tööturul toime tulemiseks vajalike hoiakute ja teadmiste kujundajateks ning info ja soovitude jagajateks (Levine & Hoffner, 2006), sotsiaalse toetuse pakkujateks ning abistajateks oma tugevuste määratlemisel (Schultheiss et al., 2005).

Noore jaoks oluliste täiskasvanute toetus on oluline tegur nii positiivse töö käsitluse kujunemiseks kui ka edukaks karjääriplaneerimiseks – noored, kes kogevad enam täiskasvanute toetust, suhtuvad positiivsemalt nii õppimisse kui töösse ning on oma edasise karjääriplaneerimise osas optimistlikumalt meelestatud (Kenny et al., 2003). Samas erinevad perede võimalused oma lapse toetamise osas karjäärivalikute tegemisel. Suuresti sõltub see vanemate sotsiaalmajanduslikust staatusest, mis mõjutab perede võimekust tagada oma lastele ligipääsu hariduslikele võimalustele ja teenustele ning seetõttu on madalama sotsiaalmajandusliku staatusega perede lapsed otsuste tegemisel sageli üksi jäänud (Blustein et al., 2002). Lisaks kogevad sellised pered enam raskusi nii isiklikus (pingelised suhted, lahutus, vägivald) kui tööalases elus (nt. töötus, madalapalgaline töö), mis omakorda raskendab lapse toetamist ka emotsionaalselt ning soodustab töömaailmaga seotud negatiivsete hoiakute edasikandumist lapsele (Blustein et al., 2002; Chaves et al., 2004; Lim & Sng, 2006).

See, kuidas noored käsitlevad tööd, võib mõjutada nende valikuid töö ja haridusega seotud otsuseid tehes (Chaves et al., 2004; Ferrari et al., 2009) ning valmisolekut üleminekul koolist tööle (Phillips et al., 2002). Noortele, kelle nägemus tööst seostub eelkõige

psühholoogiliste aspektidega, on omased tõhusad otsustusamise stiilid ja head õpioskused (Ferrari et al., 2009) ning suurem valmisolek karjääriplaneerimisalaste otsuste tegemiseks (Phillips et al., 2002). Samuti on leitud, et mitmekülgsem töö käsitus on seotud parema edasi jõudmisega õppetöös, asjakohaste eneseregulatsioonivõtete kasutamisega ning tõhusate informatsiooni kogumise oskustega (Ferrari et al., 2009).

Karjääriplaneerimist toetavate meetmete kujundamisel on valdavaks olnud eeldus, et inimesed näevad töös sisemiselt rikastavat tegevust ja võimalust eneseteostuseks ning et elukutse valikul lähtuvad inimesed eelkõige oma huvidest. Selline lähenemine on aga kehtiv pigem kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega noorte puhul (Blustein et al., 2002; Chaves et al., 2004; Phillips et al., 2002). Noored, kes oma tausta tõttu kogevad enam takistusi karjääri kujundamisel, ei oma võimalusi teha karjäärivalikuid, mis seostuksid nende huvide, võimete ja väärtustega, vaid lähtuvad oma otsustes pigem materiaalistest kaalutlustest (Betz, 2004; Blustein et al., 2002; Blustein et al., 2008; Kenny et al., 2003; Lent, 2004; Phillips et al., 2002). Kui karjääriplaneerimist toetavad tegevused ei ole nendes osalevate inimeste jaoks tähenduslikud, siis ei toeta need töömaailmaga kohanemist. Madala sotsiaalmajandusliku staatusega perekonnast pärit noorel võib olla vähe abi oma võimete ja huvide analüüsimisest, kui tal tuleb ületada teisi barjääre, mis tulenevad näiteks tema majanduslikust seisundist või rahvusest (Betz, 2004; Blustein et al., 2002).

Seega, ühelt poolt võimaldab noorte töö käsitluse analüüsimine mõista võimalikke karjääriplaneerimisel esile kerkivaid probleeme (Chaves et al., 2004) ning teisalt kavandada tegevusi, mis võimaldaksid laiendada töö käsitlust (Ferrari et al., 2009) ning seeläbi toetada noorte sujuvat kohanemist töömaailmaga, rahulolu kujunemist oma tulevase tööega (Harpaz & Fu, 2002) ning eluga üldiselt (Phillips et al. 2002).

1.2. Tööväärtused

Inimese tõekspidamised, hoiakud ja käitumine ning seal hulgas ka karjäärivalikud on mõjutatud väärtuste poolt, mida inimene oluliseks peab (Krahn & Galambos, 2014; Liu & Lei, 2012; Weisgram et al., 2010). Väärtused on hierarhiliselt struktureeritud uskumused, mida inimene kogeb kui tema käitumist ja valikuid suunavaid standardeid ning millel on nii afektiivsed kui käitumuslikud dimensioonid. Väärtused on enda ja teiste hindamise aluseks, mängivad olulist rolli eesmärkide seadmisel (Brown, 2002) ning on seotud spetsiifiliste tööväärtuste kujunemisega (Liu & Lei, 2012; Ros et al., 1999).

Tööväärtusi võib käsitleda mitmeti (Liu & Lei, 2012):

- tööväärtused kui uskumused ja hoiakud: tendentsid karjäärivalikute tegemise ja tööle pühendumise osas, uskumused töö tunnusoonte ihaldatavuse kohta, hinnangute ja hoiakute tähendusvarjundid, töö motivatsiooniliste aspektide representatsioon;
- tööväärtused kui hinnangud: eesmärgi või käitumise olulisuse hindamine, töö tulemuste olulisus inimese jaoks, hinnangu andmise standardid;
- tööväärtused kui tööga seotud aspektide üldine kontseptuaalne süsteem.

Käesoleva uurimuse kontekstist lähtuvalt käsitletakse tööväärtusi eelkõige läbi tähtsuse, mida inimene omistab tööst tuleneva kasu erinevatele aspektidele (Johnson, 2002) ning vaadeldakse tööväärtusi kui väärtusi, mida inimeste hinnangute kohaselt peaks tööga seotud rollides olles rahludada saama (Brown, 2002).

Tööväärtusi on erinevalt struktureeritud, alustades kahedimensioonilistest lähenmistest ning lõpetades multidimensionaalsete teooriatega (Liu & Lei, 2012). Kõige enam käsitletud tööväärtuste tüübid on sisemised ja välised tööväärtused (Ros et al., 1999), kuid erinevates uurimustes on need hõlmanud veidi erinevaid aspekte. Sisemiste tööväärtustena on käsitletud näiteks töö variatiivsust, huvitavust ja iseseisvust (Choi et al., 2013; Hirschi, 2010; Ros et al., 1999; Sinisalo, 2004), kuid samuti ka teiste aitamist, eestvedamist ja vastutuse võtmist (Choi et al., 2013; Hirschi, 2010) ning oma töö tulemuslikkuse nägemist ja loomingulisust (Johnson, 2002; Krahn & Galambos, 2014). Sisemiste tööväärtuste hulka on arvatud ka oma oskuste ja võimete kasutamist, uute teadmiste ja oskuste omandamist (Johnson, 2002), mida teistes uurimustes on vaadeldud juba eneseteostusega seotud tööväärtustena (Sinisalo, 2004). Töö sotsiaalseid aspekte (teiste aitamine, suhted töökaaslaste vahel) on vaadeldud ka eraldi kategooriatena (Johnson, 2002; Ros et al., 1999). Väliste väärtustena peetakse eelkõige silmas palka, töö stabiilsust ja turvalisust, edutamise võimalust ja töökeskkonda (Choi et al., 2013; Hirschi, 2010; Johnson, 2002; Krahn & Galambos, 2014; Ros et al., 1999; Sinisalo, 2004), kuid nende hulka on arvatud ka kerget tööle saamise võimalust, sobivat puhkeaega ja töö prestiiži (Choi et al., 2013; Hirschi, 2010; Johnson, 2002). Sinisalo (2004) on oma uurimuses sobiva tööaja kategoriseerinud töökeskkonnaga seotud väärtuste hulka, kuhu kuuluvad veel ka tööohutus ja soov, et töö ei oleks füüsiliselt ega vaimselt raske. Johnson (2002) on töö stabiilsuse ja turvalisuse asetanud eraldi kategooriasse, lisades juurde ka selle, et töö võimaldaks kogukonnas olemist ega tooks kaasa vajadust sagedaseks elukoha vahetuseks. Samuti on autoreid, kes on töö ja puhkeaja vahel puuduvad teemad (Johnson, 2002) ning töö prestiiži (Ros et al., 1999) paigutanud eraldi kategooria alla.

Kuigi tööväärtuste kujunemine saab alguse juba lapseas, muutuvad need nooruki- ja varases täiskasvanueas ning stabiliseeruvad vanuse lisandudes (Hansen & Leuty, 2012;

Johnson, 2002; Krahn & Galambos, 2014). Muutused tööväärtustes on seotud nii lisanduvate tööalaste kogemustega (Hansen & Leuty, 2012; Johnson, 2002) kui ka eraelus toimuvate rollimuutustega (Johnson, 2002). Samas on leitud, et erinevad põlvkonnad väärtustavad töö juures erinevaid aspekte (Hansen & Leuty, 2012; Johnson, 2002; Krahn & Galambos, 2014). Samuti on noorte tööväärtused seotud sellega, mida peavad töö puhul oluliseks nende vanemad (Choi et al., 2013; Laghi, Pallini & DeSclavis, 2012) ning teised noore jaoks olulised inimesed (Choi et al., 2013), nende pere sotsiaalmajandusliku staatusega (Johnson, 2002) ning paikkondlike eripäradega, mis tulenevad konkreetse riigi ajaloolisest ja majanduslikest mõjudest (Rämmer, 2008).

Noored kalduvad töö puhul oluliseks pidama eelkõige väliseid tööväärtusi (Krahn & Galambos, 2014; Sinisalo, 2004), kuid nende olulisus vanuse lisandudes väheneb (Johnson, 2002; Krahn & Galambos, 2014). Üsna võrdsel määral väliste väärtustega, peavad noored oluliseks ka sisemisi (huvitav töö, iseseisvus, töö variatiivsus) ning eneseteostusega seotud väärtusi (uute teadmiste ja oskuste omandamine, teadmiste kasutamine, võimete arendamine) (Jakovenko, 2014; Krahn & Galambos, 2014; Sinisalo, 2004; Taru, Rämmer, Roosalu & Reiska, 2008). Mida vanemaks saavad inimesed, seda olulisemaks muutub see, et töö oleks kooskõlas inimese moraalsete põhimõtetega (Hansen & Leuty, 2012) ning võimaldaks sisemiste väärtuste väljendamist (Johnson, 2002) ja vähemtähtsaks muutuvad tööga seotud sotsiaalsete suhetega seotud aspektid (Hansen & Leuty, 2012; Johnson, 2002).

Tööväärtused mõjutavad noore kutsehuvisid (Weisgram et al., 2010), enesetõhusust karjääriotsuste tegemisel (Choi et al., 2013) ning üldist karjääri kujunemise edukust (Hirschi, 2010). Mitmekesiste tööväärtuste oluliseks pidamine (Hirschi, 2010) ning eelkõige sisemiste tööga seotud aspektide väärtustamine toetavad suurema kindluse kujunemist karjääriotsuste tegemisel (Choi et al., 2013; Hirschi, 2010) ning sujuvat üleminekut koolist tööellu (Hirschi, 2010). Samas eelkõige väliste tööväärtuste hindamine on negatiivselt seotud enesetõhususega karjääriotsuste tegemisel ning võib saada takistuseks edukal karjääriplaneerimisel (Choi et al., 2013).

Väärtused on ühed kergemini mõjutatavad karjääri kujunemist toetavad tegurid võrreldes näiteks isiksuseomaduste, võimete või huvidega, mis on suuresti sünnipärased ja kalduvad olema suhteliselt stabiilsed (Choi et al., 2013; Hirschi, 2010). Väärtused on kujundatavad olukorras, kus soodustatakse väärtusega seotud informatsiooni töötlemist ja reflekteerimist väärtuste põhjuste üle (Bernard, Maio, Olson, 2003). Seetõttu on võimalik tööelu erinevate aspektide analüüsi ja personaalselt oluliste tööga seotud tegurite leidmise kaudu soodustada

mitmekülgsete ja eelkõige sisemiste tööväärtuste kujunemist noortel ning seeläbi toetada nende karjääri kujunemist (Hirschi, 2010).

1.3. Karjääriteenused ning nende korraldus üldhariduskoolides

Kaasaegset ühiskonda iseloomustavad kiired ja ulatuslikud muutused: demograafilised muutused, kiire tehnoloogiline areng ning majanduse globaliseerumine tingivad muutused nii töö sisus kui vormis ja seeläbi on muutunud ka hariduslikud ja isiksuslikud nõudmised (Karoly & Panis, 2004). Seetõttu peavad tööturule sisenevad noored olema valmis kohanema sagedaste muutustega haridus- ja tööelus ning heal tasemel karjääriteenused on sealjuures oluliseks toeks nende muutustega toime tulemisel (Vuorinen & Watts, 2010). Samuti nähakse karjääriteenustes ühte võimalust, mis võimaldaksid saavutada ühiskonnas laiemalt nii sotsiaalseid kui ka majanduslikke eesmärke, eelkõige parandada hariduse ja tööturu tulemuslikkust ja tõhusust (Karjääriteenuste süsteemi uuring, 2011).

Kaasajal käsitletakse karjääri inimese kõiki elurolle haarava pideva arengu vaatevinklist hõlmates inimese elukestevat haridus- ja tööalast arengut ning karjääriplaneerimist kui elukestevat teadlikku õppimist ja valikute tegemist oma karjääri kujundamisel (Karjääriteenuste ..., 2011). „Karjääriteenus on teenus, mida inimene saab oma karjääri planeerimisel kasutada: karjääriõpe, karjääriinfo vahendamine ja karjääriinõustamine (Karjääriteenuste ..., 2011, lk. 161)”. Karjääriteenuseid osutatakse noortele ja täiskasvanutele SA Innove Rajaleidja keskuste, Eesti Töötukassa maakondlike osakondade, üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste, ülikoolide, rakenduskõrgkoolide, erasektori ettevõtete, mittetulundusühingute, erinevate riiklike ja kohalike projekte kaudu (Väli, Kumpas & Traumann, 2014).

Noortele suunatud karjääriteenuseid pakutakse eelkõige üldhariduskoolide ja SA Innove Rajaleidja keskuste poolt ning nende omavahelise koostöö kaudu. Noortele suunatud karjääriteenuste eesmärgiks on karjääriplaneerimisalaste oskuste arendamine, mis aitaksid struktuurselt koguda, analüüsida, sünteesida ja organiseerida enesekohast ning haridus- ja kutsealast teavet, toetamaks karjääriotsuste langetamist ja üleminekute korraldamist koolist tööle (Vuorinen & Watts, 2010). Nii kehtiva põhikooli (2011) kui gümnaasiumi riikliku õppekava (2010) kohaselt on koolil nende oskuste arendamiseks kohustus korraldada õpilaste ja/või vanemate teavitamist edasiõppimisvõimalustest ja tööturu üldistest suundumustest ning tagada karjääriteenuste, seal hulgas karjääriõppe, kättesaadavus. Karjääriõppe moodutavad nii teoreetiline kui praktiline õpe karjääriplaneerimisalaste oskuste arendamiseks ja elukestvas

õppes osalemise valmisoleku loomiseks. Koolidel on võimlus nii põhikoolis (Põhikooli riiklik õppekava, 2011) kui gümnaasiumis (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2010) karjääriõpet korraldada läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine“, karjääriõpetuse valikaine, karjääriinfo vahendamise ning karjäärinõustamise omavahelise lõimimise abil (Karjääriteenuste korraldus üldhariduskoolis, 2012).

Riikliku õppekava üldosa ning õppekava lisades (põhikooli riiklikus õppekavas lisa 11, gümnaasiumi riiklikus õppekavas lisa 13) esitatud läbivate teemade kavad annavad koolidele karjääriõppe korraldamiseks ja karjääriteenuste pakkumiseks üldised suunised (Põhikooli..., 2011, Gümnaasiumi ..., 2010, Karjääriteenuste ..., 2011). Karjääriplaneerimisalaste tegevuste korraldamise täpsemad juhised määratletakse kooli karjääriteenuste korralduskavas. Korralduskavas tuuakse välja õpilaste karjääriplaneerimisalaste pädevuste arendamist toetavad tegevused, mis hõlmavad nii õppetööd, tunnivälisist tegevust kui õpilastele suunatud karjääriinfo vahendamist ja karjäärinõustamist (Karjääriteenuste ..., 2012).

Karjääriteenuste korralduskava koostamine ning üldine vastava tegevuse koordineerimine on paljudes koolides karjäärikoordinaatori ülesandeks. Kooli karjäärikoordinaator on spetsialist, kelle põhitegevuseks on karjääriõppe planeerimine ja koordineerimine koolis ning selle integreerimine õppeprotsessi ja õppetöö välisesse tegevusse (Karjäärikoordinaator III, 2005). Karjäärikoordinaatoritel on olemas kehtiv VI taseme kutsestandard (Kooli karjäärikoordinaator tase 6, 2012), mis hetkel täidab suuniste andmise rolli ideaali poole liikumisel. Andmeid selle kohta, kui palju on Eestis neid koordinaatoreid, kes täies mahus täidavad kutsestandardis toodud ülesandeid, käesoleva töö autorile teada ei ole. Innove pilootkoolide hulgas läbi viidud karjäärikoordinaatorite tagasisideküsitlusest (2011) nähtub, et enamik koordinaatoreid töötavad koormusega 0,2, mis aga uurimuses osalenud spetsialistide hinnangul on liiga väike koormus, et täita koordinaatoritele pandud ülesandeid. Samuti täidavad koordinaatorid koolis samal ajal ka mingit muud rolli (kõige sagedamini õpetaja, tugispetsialist). Samas on pilootkoolides nende inimeste ring, kes karjääriteenuste korralduse meeskonnas kaasa aitavad, suhteliselt suur (peamiselt 4-7 inimest) ja karjääriplaneerimist toetavad tegevused variatiivsed (Karjäärikoordinaatorite tagasisideküsitlus, 2011).

Karjääriõpetuse valikkursuse rakendamine kas põhikooli III kooliastmes või gümnaasiumis võimaldab üheks tervikuks koondada teadmised, oskused ja hoiakud, mis on omandatud erinevate õppeainete ning läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“ raames teostatud tunnivälisist tegevuste kaudu. Karjääriõpetuse tundides on võimalik keskenduda teemadele, millega teiste ainete raames ei tegeleta või mida käsitletakse

pinnapealselt. Samuti on neis tundides enam aega ja võimalusi, et suunata õpilast teadvustama, kuidas seostuvad tema hariduse ja elutee kujundamisega tema hoiakud ja seni omandatud teadmised ning oskused (Luik, 2014).

Karjääriteenuste süsteemi uuringust (2011) ilmnes, et õpilaste hinnangul oli vaid ligi 20% õpilastest koolis osalenud karjääriõpetuse valikkursusel ning samavõrra käsitletakse vastavaid teemasid kas teiste õppeainete raames või arenguveestlustel. Peamiselt korraldatakse valikkursust põhikoolis ja eelkõige 8. - 9. klassis (Karjäärikoordinaatorite ..., 2011; Karjääriteenuste ..., 2011). Samast uurimusest ilmnes (Karjääriteenuste ..., 2011), et vaid veerand õpetajatest pidasid karjäärikujundamist toetavaid tegevusi oma põhitööks või selle osaks ning 37% õpetajatest ei seosta neid tegevusi oma põhitööga üldse. Peamiselt toimub karjääriplaneerimisalase temaatika käsitlemine klassijuhataja tundide raames. Teemade käsitlemine ainetundide raames on 2006. aastal läbi viidud anaoligse uurimuse tulemustega võrreldes vähenenud. Selle muutuse põhjustena tuuaks välja, et võrreldes varasemaga on Eestis käivitatud mitmeid projekte, mis on laiendanud karjääriteenuste pakkujate ringi ja võimaldanud õpetajatel õpilasi suunata pigem mõne teise teenuse pakkuja juurde, selle asemel, et antud teemasid oma tunnis käsitleda. Vaid pooled antud uurimuses osalenud noortest olid rahul sellega, kuidas karjääriplaneerimisalaseid teemasid koolis käsitletakse, samas hinnati õpilaste poolt tähtsaks seda, et kõnealused teemad üldse käsitlemise all on (Karjääriteenuste ..., 2011).

Seega on Eestis tingimused õpilaste karjääri kujundamist toetavate tegevuste rakendamiseks hariduskorralduslikult loodud, kuid sõltuvalt koolist võivad võimalused karjääriteenuste osutamiseks olla erinevad, mistõttu on ka õpilaste ligipääs karjääriteenustele erinev. Samas saavad kool ja koolides pakutavad karjääriteenused olla olulisteks mõjuteguriteks noorte karjääriplaneerimise toetamisel (Levine & Hoffner, 2006) ja töö käsitlemise ning tööväärtuste kujundamisel (Chaves, et al., 2004, Johnson, 2002). Kuivõrd sõltuvalt koolide ressurssidest on õpilased olukorras, kus neile on erineval määral tagatud juurdepääs karjääriteenustele ning eelkõige käesoleva töö raames huvi pakkuvale karjääriõpetuse valikkursusele, siis on asjakohane lähemalt vaadelda, kas ja kuivõrd on erinevad võimalused toonud kaasa ka erinevusi õpilaste töö käsitlemisel ja tööväärtustes.

Seetõttu on käesoleva uurimuse eesmärgiks on võrrelda karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud Tartu linna ja maakonna 8.-9. klasside õpilaste töö käsitlemist ja tööväärtusi kahel korral – õppeaasta alguses ja õppeaasta lõpus.

Uurimisküsimus, millele uurimuse raames vastust otsitakse on sõnastatud järgmiselt: kuivõrd erinevad karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused õppeaasta alguses ja õppeaasta lõpus?

2. Uurimuse meetodika

Kuivõrd koolidel on erinevad võimalused karjääriõpetuse kursuse pakkumisel õpilastele, siis tekitas see võimaluse võrrelda karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitlust ja tööväärtusi. Seetõttu kasutati uurimuse eesmärgi täitmiseks ja uurimisküsimusele vastamiseks kvantitatiivset võrdlevat uurimust, mille puhul teostati kaks mõõtmist – õppeaasta ja õppeaasta lõpus. Kahe mõõtmise vaheks kujunes 9 kuud. Uurimisinstrumentidena kasutati kolme ankeeti, milles on rakendatud nii suletud kui avatud küsimusi töö käsitluse ja tööväärtuste uurimiseks. Sellisel viisil kombineeritud ankeedid võimaldasid suurendada instrumendi kriteeriumi- ja konstruktivaliidsust metodoloogilise triangulatsiooni kaudu (Neuman, 2006).

2.1. Valim

Uurimuse valimi koostamist alustati elektroonilise eelküsitlusega Tartu linna ja maakonna koolide karjäärikoordinaatorite või vastava tegevusvaldkonna eest vastutavate inimeste hulgas. Eelküsitluse eesmärgiks oli koguda andmeid selle kohta, millistes koolides ning klassides viiakse läbi karjääriõpetuse kursusi. Küsitluse tulemusena selgus, et ühtlustatavad võrdlusgrupid moodustusid III kooliastmes, kuivõrd gümnaasiumites olid kursuste korralduslikud alused variatiivsemad ning võrdlusgruppide moodustamine keerulisem.

Uurimuse valim koosnes kahest grupist. Esimese grupi (edasipidi „karjääriõppega grupp”) moodustasid eesmärgist lähtuva valimi põhimõttel 167 (sh 86 poissi ehk 51,5%, 81 tüdrukut ehk 49,5%, keskmine vanus 14,7 a) 8.-9. klasside õpilast neljast Tartu linna ja ühest Tartu maakonna koolist, kes jooksva õppeaasta jooksul osalesid karjääriõpetuse kursusel õppemahuga 35 tundi. Karjääriõpetuse kursuse sisu oli määratletud põhikooli riikliku õppekava (2011) vastavasisulise valikainega. Õpilaste jaotus karjääriõppega grupis vastavalt kooli asukohale ja klassidele oli järgmine:

1. 59 8. klassi õpilast ühest Tartu linna koolist;
2. 73 9. klasside õpilast kolmest Tartu linna koolist;
3. 35 9. klassi õpilast ühest Tartu maakonna koolist.

Kokku: 167 õpilast

Tartu linna puhul moodustasid karjääriõppega grupi kõik antud õppeaastal 8. või 9. klassile 35 tunnise õppemahuga karjääriõpetuse kursust pakkunud koolid, seega oli tegemist ühe piirkonna üldkogumiga. Maakonna koolidest oli karjääriõpetust pakkuvatel koolidest valimis üks kool mugavusvalimi põhimõttel, mis oli valmis uurimuse osas koostööd tegema.

Teise grupi (edaspidi „karjääriõppeta grupp”) moodustasid 198 (sh 96 poissi ehk 48,5%, 102 tüdrukut ehk 51,5%, keskmine vanus 14,7 a) 8.-9. klasside õpilast kolmest Tartu linna ja ühest Tartu maakonna koolist, kelle koolid karjääriõpetuse kursust jooksval õppeaastal ei pakkunud. Õpilaste jaotus karjääriõppeta grupis vastavalt kooli asukohale ja klassidele oli järgmine:

1. 59 8. klassi õpilast kahest Tartu linna koolist;
2. 98 9. klasside õpilast kahest Tartu linna koolist;
3. 41 9. klasside õpilast ühest Tartu maakonna koolist.

Kokku: 198 õpilast

Karjääriõppeta grupp moodustati mugavusvalimi põhimõttel. Valimisse kaasati koolid, kes olid valmis uurimuses osalema. Samas jälgiti põhimõtet, et karjääriõppeta gruppi kuuluvad koolid oleksid võimalikult sarnased karjääriõppega grupi koolidele asukoha (linn või maakond) ja kooli suuruse alusel.

Kuivõrd õpilasi anketeeriti kahel korral (õppeaasta alguses ja lõpus), siis teisel mõõtmisel oli uurijast mitteolenevatel põhjustel karjääriõppega grupi suuruseks 138 õpilast (uuritavate väljalangevus 17,4%) ja karjääriõppeta grupi suuruseks 185 õpilast (uuritavate väljalangevus 6,6%).

2.2. Andmete kogumise instrumendid

Andmete kogumiseks kasutati ankeeti, kuhu käesoleva töö autor koondas kolmes varasemas uurimuses (Chaves et al., 2004; Poon, 2007; Sinisalo, 2004) kasutatud instrumente töö käsitlemise ja tööväärtuste uurimiseks.

1. Chaves´ et al. (2004) poolt koostatud avatud küsimustest koosnev instrument töö käsitlemise uurimiseks (edaspidi „Avatud küsimustega ankeet töö käsitlemise uurimiseks”). Ankeet (Lisa 1) võimaldab uurida töö käsitlemist lähtuvalt kolmest aspektist: töö käsitlemine, töötamise motiivid ning peres õpitu seoses tööga. Instrument koosnes kolmest vabavastuselise küsimusest (Mida tähendab Sinu jaoks töö? Kui Sul oleks hästi palju raha, kas Sa siis töötaksid? Miks? Miks mitte? Mida on Sinu peres õpetatud või räägitud töö kohta?). Nimetatud küsimustele lisati töö autori poolt üks küsimus töötamise käsitlemise hindamiseks

(Mida tähendab Sinu jaoks töötamine?). Küsimus lisati sooviga analüüsida, kuidas õpilased käsitlevad tööd ja töötamist erinevalt ning kuidas võimaldavad sellisel viisil esitatud küsimused õpilaste töö käsitlust enam sügavuti uurida.

2. Poon'i (2007) poolt koostatud suletud küsimustest koosnev instrument töö tähenduse uurimiseks (edaspidi „Suletud küsimustega ankeet töö käsitluse uurimiseks”). Ankeet (Lisa 2) võimaldab uurida töö käsitlust lähtuvalt neljas aspektist: töö sisemised motiivid, töö välised motiivid, töö kui füüsiline tegevus ja pere roll töö väärtuse õpetamisel. Antud instrument sisaldas 13 küsimust töö käsitluse uurimiseks ning instrumendi koostamisel toetus Poon (2007) Chaves' et al. (2004) poolt läbi viidud uurimusele. Antud instrumendis jagunesid küsimused nelja alaskaala alla järgmiselt:
  - 3.1. töö välised motiivid (küsimused 2, 3, 9, 12);
  - 3.2. töö sisemised motiivid (küsimused 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11);
  - 3.3. töö kui füüsiline tegevus (küsimus 7);
  - 3.4. pere roll töö väärtuse õpetamisel (küsimus 13).

Küsimustele vastati 5-pallilise *Likert*'i skaala abil. Õpilastel paluti hinnata, kuidas nad nõustuvad küsimustikus toodud väidetega (skaala vahemikus 1 – *ei ole üldse nõus*, 5 – *täiesti nõus*). Uurimuse raames teostatud alaskaalade reliaabluse analüüsist ilmnes, et väliste motiivide alaskaala reliaablus oli madal ($\alpha=0,54$) ning sisemiste motiivide alaskaala reliaablus mõõdukas ($\alpha=0,77$). Instrumendi test-retest stabiilsus mõõdetuna ühe nädalase vahega oli $r=0,74$.

Poon'i (2007) poolt jaotati instrumendi algses versioonis küsimused nelja alaskaala alla, kuigi faktoranalüüsi originaaluurimuses ei teostatud. Poon'i (2007) poolt koostatud instrumendi puhul koosnesid kaks alaskaalat (töö kui füüsiline tegevus, pere roll töö väärtuse õpetamisel) ebatraditsiooniliselt vaid ühest küsimusest. Käesoleva uurimuse raames teostatud faktoranalüüs toetas eesti keelde tõlgitud instrumendi jaotamist kolme alaskaala alla (Lisa 3). Väliste motiivide alaskaala ühtis Poon'i (2007) vastava alaskaalaga täiel määral. Samuti ühtis võrreldes originaalinstrumendi vastava alaskaalaga sisemiste motiivide alaskaala, mille alla kuulus ka küsimus 13. Kolmandasse faktorisse jäi küsimus 7. Kuigi ühe küsimusega faktorid ei ole tavapärased, siis andmete parema võrreldavuse tagamiseks analüüsitakse käesoleva uurimuse raames siiski nii 7. kui 13. küsimuse tulemusi eraldiseisva faktorina.

3. Sinisalo (2004) poolt koostatud suletud küsimustest koosnev instrument tööväärtuste mõõtmiseks (edaspidi „Tööväärtuste ankeet”). Ankeet (Lisa 4) koosnes 20 küsimusest, mis jagunesid nelja alakategooria alla:
  - 3.1. eneseteostus (küsimused 3, 4, 5, 6, 8, 12, 13);

3.2. töö tingimused (küsimused 14, 15, 16, 17);

3.3. välised tööväärtused (küsimused 9, 10, 11, 18, 19, 20);

3.4. sisemised tööväärtused (küsimused 1, 2, 7).

Õpilastel paluti 5-pallilise *Likert*'i skaala abil hinnata, kui võrd nad tähtsustavad erinevaid tööga seotud väärtusi (skaala vahemikus 1 – *ei ole üldse tähtis*, 5 – *väga tähtis*). Instrumendi alaskaalade reliaablus oli hea eneseaktualisatsiooni alaskaala puhul ($\alpha=0,82$), mõõdukas töötingimuste ($\alpha=0,78$) ja sisemise motivatsiooni alaskaala puhul ($\alpha=0,61$) ja madal välise motivatsiooni alaskaala puhul ($\alpha=0,57$). Instrumendi test-retest stabiilsus mõõdetuna ühe nädalase vahega oli $r=0,73$. Ankeedi alaskaaladeks jaotamise kontrollimiseks teostati originaaluurimuses (Sinisalo, 2004) faktoranalüüs.

4. Taustaandmetena koguti infot õpilaste vanuse, soo ning põhikoolijärgsete haridusplaanide kohta. Haridusplaanide kirjeldamiseks paluti õpilastel vastata mitmikvalikuga küsimusele „Mida kavatsed teha peale põhikooli lõpetamist?“. Vasutsevariante haridusplaanide kirjeldamiseks oli neli: õpingute jätkamine gümnaasiumis, õpingute jätkamine kutsekoolis, soov tööle minna ning variant „Muu“ koos palvega oma vastust selgitada. Kasutatud instrumendid tõlgiti eesti keelde töö autori poolt ning suurema valiisuse tagamiseks kasutati tõlke täpsustamiseks eksperthinnanguid ning teostati tõlge-tagasitõlge.

2.3. Uurimuse protseduur

Uurimuse läbiviimiseks pöörduti elektrooniliste kirjade vahendusel koolide karjäärikoordinaatorite või vastava valdkonna eest vastutavate isikute poole. Vastavalt saadud nõusolekutele lepiti kokku anketeerimise ajad. Ankeet viidi läbi paberjandjal kas uurimuse läbiviija (kahes Tartu linna koolis) või õpetajate poolt (kõikide teiste koolide puhul) õppetundide tundide ajal. Ankeetidele vastamine oli anonüümne ja vabatahtlik. Õpilased andsid suusõnalise nõusoleku uurimuses osalemiseks. Õpilastele anti võimalus anketeerimisest loobuda, kuid seda ei kasutatud ühegi õpilase poolt. Ankeedile vastamine võttis aega keskmiselt 20 minutit. Vastamise järel paigutati ankeedid kinnistesse ümbrikutesse, millele märgiti andmed kooli asukoha (linn või maakond), klassi numbri (8. või 9. klass) ja andmed karjääriõpetuse kursusel osalemise või mittosalemise kohta. Ankeetidele vastasid õpilased kahel korral:

- esimese mõõtmise käigus 2012. aasta septembri kolmel esimesel nädalal (karjääriõppega grupi karjääriõpetuse kursuse alguses);

- 2013. aasta mai kahel viimasel nädalal (karjääriõppega grupi karjääriõpetuse kursuse lõpus).

2.4. Andmete analüüs

Käesolev uurimistöö on kvantitatiivne ning vastavalt valitud instrumentidele valiti allpool kirjeldatud andmeanalüüsi meetodid.

1. Avatud küsimustega ankeet töö käsitluse uurimiseks

Õpilaste vastuste analüüsiks kasutati deduktiivset kvantitatiivset sisuanalüüsi Chaves' et al. (2004) poolt välja töötatud kategooriate alusel. Vastuste analüüsimiseks koostati kodeerimisjuhend, mis on ära toodud lisas 5. Esmalt valiti juhuvalimi teel 100 ankeeti, mille analüüsimise käigus lisati kodeerimisjuhendisse koode ning täiendati/muudeti kategooriaid ja alakategooriaid vastavalt analüüsi tulemusele. Käesolevas uurimuses kasutatud kategooriate ja alakategooriate erinevused võrreldes Chaves' et al. (2004) poolt läbi viidud uurimusega on toodud lisas 6.

Kõikidele ankeetidele lisati identifitseerimisnumber, mis võimaldas analüüsi käigus vajadusel vastuste kodeerimist kontrollida. Analüüsi teel leitud kategooriate ja alakategooriate esinemise sagedused esitatakse kvantitatiivselt. Õpilaste kirjutatud tekstist otsiti tähenduslikke ühikuid (sõnu, lause katkeid, lauseid, lõike) ning neid kategoriseeriti vastavalt kodeerimisjuhendile. Uurimuse usaldusväarsuse suurendamiseks tehti kodeerimise käigus märkmeid, mida kasutati kodeerimisjuhendi täiendamiseks. Samuti kasutati andmeanalüüsi käigus nii koodide kui kategooriate täiendamisel teise uurija hinnanguid (uurijatriangulatsioon) (Neuman, 2006). Kuna ankeetide analüüs toimus suhteliselt pika perioodi vältel (7 kuud), siis uurimistulemuste suurema reliaabluse tagamiseks hinnati ühe uurija erineval ajaperioodil antud hinnangute omavahelist kooskõla ühel korral. Hinnangute andmiseks valiti juhuvalimi teel 20 ankeeti, mida uurija hindas kolme kuulise ajaintervalliga. Ühe uurija poolt antud hinnangute omavaheline kooskõla varieerus kategooriate lõikes vahemikus 0,64-1,0 (Coheni kappa) ning keskmiselt oli üksikküsimuste vastuste kodeerimise omavaheline kooskõla 0,86 (Coheni kappa).

Karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi kategooriate ja alakategooriate esinemissageduste erinevusi esimesel ja teisel mõõtmisel võrreldi kasutades χ^2 -testi, mis on sobilik leidmaks erinevusi muutujate vahel nii nominaal- kui ordinaalskaalade abil kogutud andmete puhul (Neuman, 2006).

2. Suletud küsimustega ankeet töö käsitluse uurimiseks, tööväärtuste ankeet ja hariduslikud plaanid

Karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi õpilaste poolt kategooriatele, alakategooriatele või valikvastustele antud hinnangute keskmisi võrreldi kasutades ühefaktorilist dispersioonanalüüsi (*one-way ANOVA*) nii esimese kui teise mõõtmise puhul. Puuduvate andmete korral asendati need pidevate andmete puhul grupi keskväärtusega ja kategooriliste andmete puhul moodidega.

3. Tulemused

3.1. Töö käsitlus esimesel mõõtmisel

3.1.1. Töö käsitlus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga esimesel mõõtmisel

Töö käsitlus esimesel mõõtmisel. Töö käsitluse tulemused esimesel mõõtmisel mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga on ära toodud lisas 7. Karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi õpilased käitlesid esimese mõõtmise tulemuste põhjal tööd suhteliselt sarnaselt, kuigi esinesid mitmed erinevused. Mõlema grupi puhul tõid õpilased töö käsitluse kirjeldamiseks kõige sagedamini töö dimensioonide kategooriasse kuuluvaid näiteid (77,26%): õpilased käsitlevad tööd eelkõige kas mingit laadi üldise tegevuse (19,72%) või füüsilise tegevusena (13,97%), mida teostatakse kellegi alluvuses (10,68%) ning mis peegeldab inimese hõivatust ajalises või ruumilises plaanis (11,51%). Sageduse poolest teisena tõid mõlema grupi õpilased töö käsitluse kirjeldamisel tööga seotud tulemuste kategooria näiteid (61,64%) ning eelkõige just materiaalselt kasu iseloomustavaid vastuseid (49,86%). Võrreldes eelmiste kategooriatega toodi nii karjääriõppeta kui karjääriõppega grupi poolt esimesel mõõtmisel näideteks vähem tööga seotud hoiakuid (31,51%) ning personaalse arenguga seotud vastuseid (21,92%). Samas arvestatav osa õpilastest kirjeldasid tööga seoses negatiivseid hoiakuid (11,23%). Kui võrrelda alakategooriate esinemissagedusi, siis kõige enam tõid õpilased töö käsitluse kirjeldamisel materiaalse kasuga seotud näiteid (49,86%), millele järgnesid üldise tegevuse (19,72%), füüsilise tegevuse (13,97%), vastutuse ja küpsuse (11,78%), hõivatuse (11,51%), negatiivsete hoiakute (11,23%) ja alluvuse (10,68%) alakategooria näited.

Üldkategooriate puhul erinesid karjääriõppeta ja karjääriõppega grupi tulemused töö tulemuste, tööga seotud hoiakute ning personaalse arengu kategooria puhul. Karjääriõppega grupi õpilased käitlesid esimesel mõõtmisel tööd sagedamini tööga seotud tulemustest lähtuvalt võrreldes karjääriõppeta grupi õpilastega (sagedused vastavalt 68,26%, 56,1%, $\chi^2=5,2$, $p<0,025$) ning eelkõige tuleneb erinevus just materiaalse kasu käsitlemise sagedustest.

Karjääriõppega grupi õpilased kasutasid materiaalse kasu alakategoriat töö käsitluse kirjeldamiseks sagedamini kui karjääriõppeta grupi õpilased (sagedused vastavalt 56,29%, 44,44%, $\chi^2=4,62$, $p<0,05$). Karjääriõppeta grupi õpilased kirjeldasid töö käsitluse selgitamisel oluliselt sagedamini tööga seotud hoiakuid kui karjääriõppega grupi õpilased (sagedused vastavalt 36,87%, 25,15%, $\chi^2=5,24$, $p<0,025$). Samas kirjeldasid karjääriõppeta grupi õpilased töö käsitluse puhul personaalse arenguga seotud aspekte võrreldes karjääriõppega grupiga oluliselt vähem (sagedused vastavalt 17,68% ja 26,95%, $\chi^2=4,02$, $p<0,05$). Personaalse arengu kategooria puhul ilmnis erinevus vastutuse ja küpsuse alaskaala osas – karjääriõppega grupi õpilased kirjeldasid antud aspekti töö puhul sagedamini kui karjääriõppeta grupi kuuluvad õpilased (sagedused vastavalt 16,17%, 8,08%, $\chi^2=4,95$, $p<0,05$).

Töötamise käsitus esimesel mõõtmisel. Töötamise käsitluse tulemused esimesel mõõtmisel mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga on ära toodud lisa 8. Sarnaselt töö käsitlusele käsitlesid karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi õpilased esimese mõõtmise tulemuste põhjal töötamist suhteliselt sarnaselt. Mõlema grupi puhul tõid õpilased töötamise käsitluse kirjeldamiseks kõige sagedamini töö dimensioonide kategooriasse kuuluvaid näiteid (78,63%): töötamist nähti eelkõige kas mingit laadi üldise tegevuse (32,05%) või füüsilise tegevusena (12,6%) ning mis peegeldab inimese hõivatust ajalises või ruumilises plaanis (10,96%). Sageduse poolest teisena tõid mõlema grupi õpilased töötamise käsitluse kirjeldamisel tööga seotud tulemuste kategooria näiteid (55,07%) ning samuti eelkõige just materiaalsed kasu iseloomustavaid vastuseid (43,01%). Samuti toodi õpilaste poolt töötamise käsitluse kirjeldamiseks vähem tööga seotud hoiakute (27,67%) ja personaalse arengu kategooria näiteid (13,42%) ning taas kirjeldas arvestatav osa õpilastest töötamisega seoses negatiivseid hoiakuid (12,88%).

Kui võrrelda alakategoriate esinemissagedusi, siis kõige enam on õpilased töötamise käsitluse kirjeldamisel toonud materiaalse kasuga seotud näiteid (43,01%), millile järgnesid üldise tegevuse (32,05%), negatiivsete hoiakute (12,88%), füüsilise tegevuse (12,6%) ja hõivatuse (10,96%) alakategooria näiteid.

Üldkategooriate võrdlemisel ilmnisid erinevused kahe grupi vahel töö dimensioonide kategooria puhul. Karjääriõppega grupi õpilased tõid esimesel mõõtmisel töötamise kirjeldamisel oluliselt enam töö dimensioone kirjeldavaid näiteid võrreldes karjääriõppeta grupiga (sagedused vastavalt 89,22%, 69,7%, $\chi^2=19,41$, $p<0,001$). Samuti tõid karjääriõppega grupi õpilased sagedamini välja töötamisega seotud aspekte, mis kuulusid kategooria „Muu”

alla (2,99%, 0%, $\chi^2=4,0$, $p<0,05$)(nt. töötamine on elu, töö ja puhkuse seosed, suhtlemine teistega).

Töötamise motiivid esimesel mõõtmisel. Töötamise motiivide tulemused esimesel mõõtmisel mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga on ära toodud lisas 9. Töötamise motiivide puhul tõid õpilased oluliselt sagedamini näiteid, milles väljendasid töötamise soovi ja/või motiive (167,95%), oluliselt vähem toodi näiteid, mis peegeldasid mittetöötamise soovi ja/või motiive (65,75%). Suur osa õpilastest väljendas materiaalse kindlustatuse korral soovi kindlasti tööd teha (55,62%). Töötamise motiividest esines kõige sagedamini mittemateriaalseid motiive (38,36%) (nt. huvi ja soov töötada omale meeldival alal), kuid olulisel kohal olid ka materiaalsed motiivid (29,04%) ja hõivatusega seotud tegurid (30,14%) (nt. töötamine igavuse vältimiseks).

Samas oli omajagu palju neid õpilasi, kes ei soovinud materiaalse kindlustatuse korral üldse töötada (16,44%) või kes olid nõus töötama vaid teatud tingimustel (26,58%) (nt. kui töö meeldib, kui oleks olemas hea töökoht). Peamise põhjusena mittetöötamise soovi selgitamiseks toodi välja materiaalseid tegureid (9,86%) ja soov töötamise asemel tegeleda endale meelepäraste tegevustega (6,58%).

Esimese mõõtmise tulemuste analüüsil selgus, et karjääriõppeta grupi õpilaste seas oli enam neid, kes materiaalse kindlustatuse korral on valmista töötama teatud määral (sagedused vastavalt 10,10% ja 1,2%, $\chi^2=11,16$, $p<0,001$).

Peres õpitu seoses tööga esimesel mõõtmisel. Tulemused peres õpitu kohta seoses tööga esimesel mõõtmisel mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga on ära toodud lisas 10. Nii karjääriõppega kui karjääriõppeta grupi õpilaste kogemused peres õpitu kohta tööga seoses esimesel mõõtmisel olid sarnased ning erinevusi ei ilmnenu ei kategooriate ega alakategooriate lõikes. Kõige enam tõid õpilased välja, et peres on neile räägitud toimetuleva töötaja omadustest (75,89%). Eelkõige on antud kategooria puhul õpilased pere kaudu omandanud tööga seotud tõekspidamisi ja hoiakuid (37,81%). Samuti on õpilased oma pereliikmetega rääkinud tööga seotud tulemustest (35,62%) ning eelkõige materiaalse kasuga seotud aspektidest (28,22%). Vähem on peredes õpilaste hinnangul väljendatud tulevikupüüdlustega seotud aspekte (15,89%) ja jagatud personaalset töökogemust (11,78%). Nende õpilaste hulk, kellele on peres töö kohta esimese mõõtmise tulemuste põhjal räägitud kas vähe või üldse mitte midagi, oli 10,41%. Antud küsimusele jättis vastamata 2,19% õpilastest.

Võrreldes alakategooriate esinemise sagedusi ilmnes, et kõige enam on õpilaste hinnangul peres räägitud tööga seotud tõekspidamistest ja hoiakutest (37,81%), materiaalse kasuga seotud teemadel (28,22%), tööga seotud teadmistest, oskustest ja harjumustest (19,12%), töömaailma ja kooli omavahelistest seostest (18,9%) ning tulevikupüüdlustest (15,89%).

3.1.2. Töö käsitus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga esimesel mõõtmisel

Töö käsitluse tulemused mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga esimesel mõõtmisel on ära toodud lisas 11. Suletud küsimustega ankeediga mõõdetuna karjääriõppega ja karjääriõppeta gruppide tulemuste vahel erinevusi kategooriate ja alakategooriate lõikes ei esinenud. Mõlema grupi puhul ilmnes kõige kõrgem keskmine tulemus ühe küsimusega kategooria puhul, milleks oli pere roll töö väärtuse õpetamisel (4,15). Samavõrra seostasid õpilased tööga nii sisemisi (3,87) kui ka väliseid motiive (3,88). Vähem käsitlesid õpilased tööd kui füüsilist tegevust (2,85).

Võrreldes alakategooriatele antud hinnanguid ilmnes, et kõrgeimaid hinnanguid anti järgmistele alakategooriatele:

- palga saamine (4,59);
- elatusvahendite hankimine (4,51);
- karjääriga seotud eesmärkide saavutamine (4,38);
- töö kui õppimise kogemus (4,26);
- oskuste ja kogemuste omandamine (4,16);
- pere roll töö väärtus õpetamisel (4,15).

3.2. Tööväärtused esimesel mõõtmisel

Tööväärtuste ankeedi tulemused esimesel mõõtmisel on toodud lisas 12. Mõlema grupi puhul peeti suhteliselt võrdselt oluliseks töö väliseid väärtusi (4,3), eneseteostust (4,27) ning töö sisemisi väärtusi (4,06). Veidi vähem oluliseks peeti töö tingimusi (3,82).

Võrreldes alakategooriatele antud hinnanguid ilmnes, et õpilaste jaoks olulisimad väärtused olid järgmised:

- võimete arendamine (4,48);
- head töökaaslased (4,44);
- uute asjade õppimine (4,44);

- hea töökeskkond (4,43);
- head ülemused (4,43);
- huvitav töö (4,32);
- uute töötamisviiside arendamine (4,29);
- edutamise ja ametikõrgenduse saamise võimalus (4,28).

Üldkategoriate lõikes erinevusi karjääriõppeta ja karjääriõppega grupi tulemuste vahel esimesel mõõtmisel ei ilmnenud. Küll aga ilmnes erinevus kolme alakategooria puhul.

Karjääriõppega grupi õpilased pidasid töö kaudu saadavat edutamise ja ametikõrgenduse saamise võimalust olulisemaks kui karjääriõppeta grupp (keskmised vastavalt 4,37 ja 4,19, $F=4,233$, $p<0,05$). Karjääriõppeta grupi õpilased hindasid aga karjääriõppega grupi õpilastest enam oluliseks seda, et töö poleks füüsiliselt (3,66, 3,42, $F=4,808$, $p<0,05$) ega vaimselt raske (3,71, 3,42, $F=7,481$, $p<0,001$).

3.3. Haridusplaanid esimese mõõtmisel

Esimesel mõõtmisel selgus, et põhikoolijärgselt avaldas gümnaasiumis edasi õppimise soovi 78,63% ($SD=0,39$) õpilastest, samal ajal kui kutsekoolis soovis jätkata 19,18% ($SD=0,4$) ning tööle plaanis minna 6,58% ($SD=0,25$) õpilastest. 4,11% ($SD=0,2$) õpilastest valis oma edasiste haridusplaanide kirjeldamiseks vastusevariandi „Muu”.

Haridusplaanide võrdlemisel ilmnes esimese mõõtmise käigus, et karjääriõppeta grupi õpilased plaanisid 9. klassi järel õpinguid gümnaasiumis jätkata enam kui karjääriõppega grupi õpilased (80,81%, $SD=0,44$, 76,05%, $SD=0,45$, $F=5,033$, $p<0,025$). Samas ilmnes, et karjääriõppega grupi õpilased soovisid enam põhikooli järgselt tööle minna (7,19%, $SD=0,11$, 6,06%, $SD=0,22$, $F=4,256$, $p<0,05$). Samuti tõid karjääriõppega grupi õpilased esimesel mõõtmisel enam välja vastuseid, mis kuulusid kategooria „Muu” alla (5,39%, $SD=0,33$, 3,03%, $SD=0,23$, $F=4,843$, $p<0,05$). Antud kategooriasse koondusid vastused, mis kirjeldasid detailsemalt edasisi haridusplaanide või soovi osaleda õpilasvahetusprogrammides.

3.4. Töö käsitus teisel mõõtmisel

3.4.1. Töö käsitus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga teisel mõõtmisel

Töö käsitus teisel mõõtmisel. Töö käsitluse tulemused teisel mõõtmisel mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga on ära toodud lisa 13. Karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi õpilased käsitlesid teise mõõtmise tulemuste põhjal tööd suhteliselt sarnaselt, kuigi esinesid

mitmed erinevused. Mõlema grupi puhul tõid õpilased töö käsitluse kirjeldamiseks kõige sagedamini töö dimensioonide kategooriasse kuuluvaid näiteid (65,33%): õpilased käsitlevad tööd eelkõige kas mingit laadi üldise tegevuse (13,31%) või füüsilise tegevusena (13,31%), mida teostatakse kellegi alluvuses (13,31%) ning mis peegeldab inimese hõivatust ajalises või ruumilises plaanis (9,29%). Sageduse poolest teisena tõid mõlema grupi õpilased töö käsitluse kirjeldamisel tööga seotud tulemuste kategooria näiteid (48,3%) ning eelkõige just materiaalse kasu iseloomustavaid vastuseid (39%). Võrreldes eelmiste kategooriatega toodi nii karjääriõppeta kui karjääriõppega grupi poolt esimesel mõõtmisel näideteks vähem tööga seotud hoiakuid (29,72%) ning personaalse arenguga seotud vastuseid (17,34%). Samas arvestatav osa õpilastest käsitlesid tööd kui tegevust, mida tehes tuleb vaeva näha ja pingutada (13%). Antud küsimusele jättis vastamata 3,41% õpilastest.

Alakategooriate esinemise sagedusi võrreldes ilmnes, et kõige sagedamini tõid õpilased oma töö käsitluse selgitamisel materiaalse kasu alakategooria näiteid (39%), millele järgnesid üldise tegevuse (13,1%), füüsilise tegevuse (13,1%), alluvuse (13,1%) ja pingutuse (13%) alakategooriate kirjeldamine.

Üldkategooriate puhul erinesid karjääriõppeta ja karjääriõppega grupi tulemused töö dimensioonide ning personaalse arengu kategooria puhul. Karjääriõppeta grupi õpilased käsitlesid tööd sagedamini läbi töö erinevate dimensioonide võrreldes karjääriõppega grupi õpilastega (sagedused vastavalt 73,51%, 54,35%, $\chi^2=11,985$, $p<0,001$). Samas kirjeldasid karjääriõppeta grupi õpilased töö käsitluse puhul personaalse arenguga seotud aspekte võrreldes karjääriõppega grupiga oluliselt vähem (sagedused vastavalt 12,43% ja 23,91%, $\chi^2=6,490$, $p<0,025$). Alakategooriate analüüs tõi välja, et karjääriõppeta grupi õpilased näevad tööd sagedamini kui füüsilist tegevust võrreldes karjääriõppega grupiga (sagedused vastavalt 17,3% ja 7,97%, $\chi^2=5,176$, $p<0,025$).

Töötamise käsitus teisel mõõtmisel. Töötamise käsitluse tulemused teisel mõõtmisel mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga on ära toodud lisas 14. Sarnaselt töö käsitlusele käsitlesid karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi õpilased teise mõõtmise tulemuste põhjal ka töötamist suhteliselt sarnaselt, kuid ilmnesid mõned erinevused. Mõlema grupi puhul tõid õpilased töötamise käsitluse kirjeldamiseks kõige sagedamini töö dimensioonide kategooriasse kuuluvaid näiteid (81,73%): töötamist nähti eelkõige kas mingit laadi üldise tegevuse (28,17%) või füüsilise tegevusena (20,43%). Sageduse poolest teisena tõid mõlema grupi õpilased töötamise käsitluse kirjeldamisel tööga seotud tulemuste kategooria näiteid

(39%), eelkõige materiaalsel kasu iseloomustavaid vastuseid (26%). Samuti toodi õpilaste poolt töötamise käsitluse kirjeldamiseks vähem tööga seotud hoiakute (25,7%) ja personaalse arengu kategooria näiteid (14,24%) ning taas kirjeldas arvestatav osa õpilastest töötamise seoseid pingutamise ja vaeva nägemisega (13%).

Kui võrrelda alakategooriate esinemissagedusi, siis kõige enam töid õpilased töötamise käsitluse kirjeldamisel üldise tegevusega seotud näiteid (32,05%), millile järgnesid materiaalse kasu (26%), füüsilise tegevuse (20,43%) ja pingutuse (13%) alakategooria näiteid. Antud küsimusele jättis vastamata 3,1% õpilastest.

Üldkategooriate puhul erinesid karjääriõppeta ja karjääriõppega grupi tulemused personaalse arengu kategooria puhul. Karjääriõppega grupi õpilased töid töötamise käsitluse puhul esile personaalse arenguga seotud aspekte oluliselt sagedamini võrreldes karjääriõppeta grupiga (sagedused vastavalt 19,57% ja 10,27%, $\chi^2=4,856$, $p<0,05$). Alakategooriate analüüs tõi välja, et karjääriõppeta grupi õpilased käitlesid töötamist sagedamini kui teatud kasuga seotud tegevust võrreldes karjääriõppega grupiga (sagedused vastavalt 7,03% ja 0,72%, $\chi^2=6,128$, $p<0,025$). Samas näevad karjääriõppega grupi õpilased teisel mõõtmisel töötamist sagedamini kui alluvusega seotud tegevust (sagedused vastavalt 15,94% ja 4,86%, $\chi^2=9,938$, $p<0,005$).

Töötamise motiivid teisel mõõtmisel. Töötamise motiivide tulemused teisel mõõtmisel on ära toodud lisas 15. Töötamise motiivide puhul töid õpilased oluliselt sagedamini näiteid, milles väljendasid töötamise soovi ja/või motiive (162,54%), oluliselt vähem toodi näiteid, mis peegeldasid mittetöötamise soovi ja/või motiive (63,47%). Suur osa õpilastest soovivad materiaalse kindlustatuse korral kindlasti tööd teha (57,59%). Kõige sagedamini toodi töötamise põhjustena välja mittemateriaalseid põhjuseid (43,03%)(nt huvi ja soov töötada omale meeldival alal), kuid olulisel kohal olid ma materiaalsed põhjused (26%) ja hõivatusega seotud tegurid (24,15%)(nt töötamine igavuse vältimiseks).

Õpilaste hulk, kes materiaalse kindlustatuse korral ei soovinud kindlasti töötada või olid valmis töötama teatud tingimustel oli suhteliselt võrdne. Teatud tingimustel olid materiaalse kindlustatuse korral valmis töötama 19,5% õpilastest, kindlasti ei soovinud töötada 20,12% õpilastest. Peamise põhjusena mittetöötamise soovi selgitamiseks toodi välja materiaalseid tegureid (11,76%).

Teise mõõtmise tulemuste analüüsil selgus, et karjääriõppeta grupi õpilased kirjeldasid oluliselt sagedamini tegureid, mis väljendasid mittetöötamise soovi ja/või motiive (sagedused vastavalt 71,89% ja 52,17%, $\chi^2=12,417$, $p<0,001$). Samuti ilmnes, et karjääriõppega grupi

õpilased soovisid materiaalse kindlustatuse korral suurema määral töötada kui karjääriõppeta grupi õpilased (sagedused vastavalt 66,67% ja 52,97%, $\chi^2=5,567$, $p<0,025$).

Peres õpitu seoses tööga teisel mõõtmisel. Tulemused peres õpitu kohta seoses töötamisega teisel mõõtmisel on ära toodud lisas 16. Nii karjääriõppega kui karjääriõppeta grupi õpilaste kogemused peres õpitu kohta tööga seoses teisel mõõtmisel olid sarnased, kuid ilmnisid mõned erinevused. Kõige enam tõid õpilased välja, et peres on neile räägitud toimetuleva töötaja omadustest (71,52%). Eelkõige on antud kategooria puhul õpilased pere kaudu omandanud tööga seotud tõekspidamisi ja hoiakuid (45,82%). Samuti on õpilased oma pereliikmetega rääkinud tööga seotud tulemustest (35,91%) ning eelkõige materiaalse kasuga seotud aspektidest (28,17%). Vähem on peredes õpilaste hinnangul väljendatud tulevikupüüdlustega seotud aspekte (14,24%) ja jagatud personaalset töökogemust (12,67%). Nende õpilaste hulk, kellele on peres töö kohta teise mõõtmise tulemuste põhjal räägitud kas vähe või üldse mitte midagi, oli 8,05%. Antud küsimusele jättis vastamata 3,14% õpilastest.

Võrreldes alakategooriate esinemise sagedusi teisel mõõtmisel ilmnis, et kõige enam on õpilaste hinnangul peres räägitud tööga seotud tõekspidamistest ja hoiakutest (45,82%), materiaalse kasuga seotud teemadel (28,17%), tööga seotud teadmistest, oskustest ja harjumustest (15,17%), tulevikupüüdlustest (14,24%) ning töömaailma ja kooli omavahelistest seostest (10,53%).

Kahe grupi võrldus tõi esile, et karjääriõppeta grupi õpilased on oma pereliikmetelt seoses tööga õppinud oluliselt enam toimetuleva töötaja omadustega seotud aspekte võrreldes karjääriõppega grupiga (sagedused vastavalt 76,22%, 65,22%, $\chi^2=4,170$, $p<0,05$). Samas on karjääriõppega grupi õpilased oma pereliikmetega rääkinud oluliselt enam töö tulemustega seotud teemadel võrreldes karjääriõppeta grupiga (sagedused vastavalt 43,48%, 30,27%, $\chi^2=5,431$, $p<0,025$) ning eelkõige materiaalse kasuga seotud teemadel (34,78%, 23,24%, $\chi^2=4,646$, $p<0,05$).

3.4.2. Töö käsitus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga teisel mõõtmisel

Töö käsitluse tulemused teisel mõõtmisel mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga on toodud lisas 17. Töö käsitluse puhul mõõdetunua suletud küsimustega ankeediga olid karjääriõppega ja karjääriõppeta gruppide tulemused suhteliselt sarnased, kuid esines paar erinevust. Mõlema grupi puhul ilmnis kõige kõrgem keskmine tulemus ühe küsimusega kategooria puhul, milleks oli pere roll töö väärtuse õpetamisel (4,13). Samavõrra seostasid

õpilased tööga nii sisemisi (3,9) kui ka väliseid motiive (3,75). Vähem käsitlesid õpilased tööd kui füüsilist tegevust (2,76).

Võrreldes alakategoriatele antud hinnanguid ilmnes, et kõrgeimaid hinnanguid anti järgmistele alakategoriatele:

- palga saamine (4,42);
- karjääriga seotud eesmärkide saavutamine (4,34);
- elatusvahendite hankimine (4,32);
- töö kui õppimise kogemus (4,31);
- oskuste ja kogemuste omandamine (4,21);
- pere roll töö väärtus õpetamisel (4,13).

Gruppide võrdlemisel ilmnes, et üldkategoriate lõikes erinevusi karjääriõppeta ja karjääriõppega grupi tulemuste vahel teisel mõõtmisel ei ilmnenud. Küll aga ilmnemid erinevused kahe tööga seotud välise motiivide alakategooria puhul. Karjääriõpetuse kursusel osalenud õpilased pidasid palga eest töötamist olulisemaks kui karjääriõppeta grupi õpilased (keskmised vastavalt 4,51 ja 4,32, $F=3,970$, $p<0,05$) ning nõustusid enam väitega, et nad teeksid tasuvat tööd ka siis, kui nad vihkaksid seda (3,25, 2,94, $F=5,651$, $p<0,025$).

3.5. Tööväärtused teisel mõõtmisel

Tööväärtuste tulemused teisel mõõtmisel on toodud lisa 18. Tööväärtused kaldusid karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi õpilastel olema sarnased, ilmnes erinevus ühe alakategooria puhul. Mõlema grupi puhul peeti suhteliselt võrdselt oluliseks töö väliseid väärtusi (4,24), eneseteostust (4,15) ning töö sisemisi väärtusi (4,12). Veidi vähem oluliseks peeti töö tingimusi (3,81).

Võrreldes alakategoriatele antud hinnanguid ilmnes, et õpilaste jaoks olid olulisimad väärtused järgmised:

- head töökaaslased (4,41);
- võimete arendamine (4,39);
- hea töökeskkond (4,38);
- head ülemused (4,37);
- uute asjade õppimine (4,36);
- huvitav töö (4,3);
- tööalaste oskuste arendamine (4,26);
- teadmiste kasutamine (4,25);

- uute töötamisviiside arendamine (4,23).

Karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi tööväärtuste tulemuste võrdlemisel teisel mõõtmisel ilmnis erinevus ühe alakategooria puhul, mille kohaselt karjääriõpetuse kursusel osalenud õpilased pidasid töö väliste väärtuste puhul häid ülemusi olulisemaks kui karjääriõpetuse kursusel mitte osalenud õpilased (keskmised vastavalt 4,48 ja 4,26, $F=5,02$, $p<0,05$).

3.6. Haridusplaanid teisel mõõtmisel

Teisel mõõtmisel ei ilmnunud karjääriõppega ja karjääriõppeta grupi haridusplaanide võrdlemisel erinevusi. Valdav enamus õpilastest soovis põhikoolijärgselt oma õpinguid jätkata gümnaasiumis (83,59%, $SD=0,38$). Kutsekoolis soovis õpinguid jätkata 15,45% ($SD=0,36$) õpilastest. Väga väike hulk õpilastest sooviks põhikooli järgselt tööle minna (2,17%, $SD=0,15$) ning 0,93% ($SD=0,1$) õpilastest tõi välja veel mõne muu soovi oma haridus- ja karjääriplaanide kirjeldamiseks.

4. Arutelu

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli võrrelda karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud Tartu linna ja maakonna 8.-9. klasside õpilaste töö käsitlust ja tööväärtusi õppeaasta alguses ja õppeaasta lõpus. Mitmekülgne käsitus tööst (Ferrari et al., 2009) ning tasakaalustatud tööväärtused (Choi et al., 2013; Hirschi, 2010) on eduka karjääriplaneerimise seisukohalt olulised, kuivõrd toetavad õpilaste edasijõudmist õppetöös (Ferrari et al., 2009) ja suuremat valmisolekut karjääriotsuste tegemisel (Choi et al., 2013). Töö käsitluse ja tööväärtuste uurimiseks kasutatud kolm ankeeti võimaldasid analüüsida uurimuse teematikat erinevatest aspektidest. Kuna iga instrument lisas uuritavale probleemile lähenemiseks oma vaatenurga, siis näitavad saadud tulemused, et vastavalt kasutatud instrumentidele avanesid õpilaste töö käsitus ja tööväärtused veidi erinevate külgede alt, moodustades terviklikuma pildi huvipakkuvast küsimusest. Uurimuse tulemustest ilmneb, et karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitus ja tööväärtused kaldusid olema suhteliselt sarnased nii õppeaasta alguses kui lõpus, kuid mõlema mõõtmise puhul ilmnisid ka mitmed olulised erinevused.

4.1. 8. ja 9. klasside õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused

Uurimuse tulemused näitasid, et õpilased kaldusid tööd ja töötamist käsitlema sarnaselt. Põhikooli noored peavad töö puhul silmas eelkõige inimese hõivatust palgatööga, millele on iseloomulikud pingutust nõudvad kindlad tegevused ning mis on teostatud kellegi allvuses määratletud tööaja ja -koha raames. Peamiselt seostuski noorte jaoks töö materiaalse aspektidega, mis on kooskõlas varasemate uurimustega (Chaves et al., 2004; Ferrari et al., 2009). Raha teenimise olulisus eluks vajalike materiaalse ressursside hankimise mõttes on töö käsitluse üheks peamiseks kategooriaks ka nooremate laste puhul (Schultheiss et al., 2005) ning see jääb püsima täiskasvanueas (Pillay et al., 2003). Kuigi, materiaalsed aspektid kaldusid töö käsitlemisel olema domineerivamad, siis hindasid õpilased kõrgelt ka töö sisemisi motiive – õpilased nägid tööd ka kui õppimise kogemust, hindasid kõrgelt töö rolli karjääriiga seotud eesmärkide saavutamisel ning oskuste ja kogemuste omandamisel. Saadud tulemus on kooskõlas Poon'i (2007) uurimuse tulemustega.

Käesoleva uurimuse tulemused näitavad ka seda, et õpilased peavad tööd inimese elu oluliseks osaks ka ilma materiaalse kaalutlusteta – enam kui pooled õpilased teeksid tööd ka materiaalse kindlustatuse korral ja seda eelkõige mittemateriaalsetel põhjustel. Põhikooli lõpuklasside õpilased peavad töötamist oluliseks tegevuseks, mis võimaldab kasutada oma aega mõtestatud viisil, realiseerida oma huvisid, tagada jätkuvat arengut ning hoida inimest tegusa ühiskonna liikmena. Siiski peegeldasid kolmandiku õpilaste vastused materiaalsel ebakindlust, tuues välja, et nad jätkaksid töötamist materiaalsel põhjustel. Erinevalt Chaves' et al. (2004) uurimuses osalenud noortest, kes väljendasid töötamise soovi eelkõige materiaalsel põhjustel, pidasid käesolevas uurimuses osalenud õpilased mittemateriaalseid põhjuseid töötamiseks olulisimaks. Ilmnenud erinevuse põhjuseks võib olla asjaolu, et Chaves' et al. (2004) uurisid madala sotsiaalmajandusliku staatusega noori. Võrreldes Wray-Lake, Syvertsen, Briddell, Osgood ja Flanagan'i (2011) uurimuse tulemustega, väljendasid käesolevas uurimuses osalenud noored töötamise soovi materiaalse kindlustatuse korral aga oluliselt vähem. Erinevus võib tuleneda uuritavate vanusest – Wray-Lake et al. (2011) käsitlesid oma uurimuses gümnaasiumi õpilaste hinnanguid. Samas oli viiendik käesolevas uurimuses osalenud õpilastest seda meelt, et materiaalse kindlustatuse korral nad töötada ei soovi ning sama palju õpilasi nõustuksid töötama vaid teatud tingimustel. Olulisemate mittetöötamise põhjustena toodi välja materiaalseid tegureid, mis näitab seda, et osade õpilaste jaoks seostub töö eelkõige raha teenimise ja mitte töö sisemiste motiividega.

Uurimuses osalenud õpilased hindasid kõrgelt oma pere rolli töö väärtuse õpetamisel, mis on kooskõlas ka Poon'i (2007) uurimuse tulemustega. Kuivõrd vanemad on peamised

noorte tööga seotud hoiakute kujundajad (Chaves et al., 2004; Kenny et al., 2003; Levine & Hoffner, 2006; Lim & Sng, 2006; Schultheiss et al., 2005), siis on see tulemus ootuspärane. Sarnaselt varem läbiviidud uurimustega (Chaves et al., 2004; Levine & Hoffner, 2006), käsitleti kodus tööst rääkides kõige sagedamini tööga toimetuleva töötaja omadusi. Võrreldes teiste noori mõjutavate inimestega õpivad noored just vanematelt seda, et tuleb teha kõvasti tööd, olla vastutustundlik, pidada kinni tähtaegadest ja kokkulepetest (Levine & Hoffner, 2006). Samuti käsitleti kodus tööst rääkides sagedasti tööga seotud tulemuste ja eelkõige materiaalse kasu temaatikat, mis on võrreldav Chaves' et al. (2004) uurimuse tulemustega, kuid ei ole kooskõlas Levine ja Hoffneri (2006) uurimuses tulemustega. Tööturul hakkama saamiseks vajalikud omadused, teadmised ja info ning tööga seotud materiaalsed aspektid on tähtsaimad vestlusteemad lapse ja vanema vahel ka lapse varasemal arenguperioodil (Schultheiss et al., 2005). Oluliselt vähem räägiti õpilaste hinnangul kodus personaalsest töökogemusest, mis on kõrvutades varasemate uurimustega mõnevõrra vähem (Chaves et al., 2004; Levine & Hoffner, 2006). Võrreldes muude teemadega oli ka julgustamine ja innustamine tööga seoses enam tagaplaanil, mis on kooskõlas ka varasemate uurimustega (Chaves et al., 2004; Levine & Hoffner, 2006). Kuivõrd vanemate ja ka teiste noore jaoks oluliste inimeste toetus on oluline tegur nii positiivsete töö ja haridusega seotud hoiakute kujunemisel (Kenny et al., 2003) kui ka töö käsitluse kujunemisel (Chaves et al., 2004; Levine & Hoffner, 2006; Schultheiss et al., 2005), on muret tekitav see, et ligi kümnendik õpilastest enda hinnangul tööga seotud teemadel pereliikmetega kas ei räägi üldse, või räägivad vähe.

Töö käsitluse analüüsimisel ilmnnes, et suletud küsimustega ankeedi vastuste põhjal näevad õpilased tööd kui materiaalse kasu ning elamiseks vajalike vahendite hankimise võimalust, mis on samas ka heaks õppimise võimaluseks, toetades inimest nii tema karjääriga seotud eesmärkide saavutamisel kui oskuste ja kogemuste omandamisel. Avatud küsimustega ankeedi puhul personaalse arengu ja töö sisemiste motiividega seotud aspekte nii kaalukana esile ei tõusnud. Seega avasid töö käsitluse uurimiseks mõeldud kaks instrumenti õpilaste nägemust tööst veidi erinevate külgede alt.

Vaadeldes tööväärtusi ilmnnes, et kõige olulisemaks pidasid õpilased väliseid tööga seotud väärtusi, mis on kooskõlas ka varasemate uurimustega (Krahn & Galambos, 2014; Sinisalo, 2004), kuid erinevus sisemiste ja enesetostusega seotud tööväärtustega oli väike. Suhteliselt võrdsel määral tähtsustasid õpilased eneseteostuse ja sisemiste tööväärtuste kategooriaid. Veidi vähem tähtsaks hinnati õpilaste poolt töö tingimusi, mis on kooskõlas ka Sinisalo (2004) poolt läbi viidud uurimuse tulemustega. Kuivõrd erinevate väärtuste

kategooriate tähtsustamisel olid erinevused väikesed, võib öelda, et õpilaste tööväärtused olid tasakaalustatud, mis on positiivse karjääri kujunemise seisukohalt oluline näitaja (Hirschi, 2010). Alakategooriate võrdlemisel ilmnas, et õpilaste poolt hinnati kõige kõrgemalt head töökeskkonda, oma võimete arendamist, uute asjade õppimist töö käigus ja huvitavat tööd, mis on kooskõlas ka Sinisalo (2004) uurimuse tulemustega. Samuti on varem leitud, et huvi eriala vastu, on üks peamisi eriala valiku kriteeriume materiaalsete tegurite kõrval (Mägi & Nestor, 2012). Erinevalt töö käsitluse analüüsi tulemustest ilmnas, et tööväärtuste puhul oli materiaalse kasu olulisus madalam võrreldes teiste väärtustega. Selle põhjuseks võib olla vastavate küsimuste sõnastamine erinevate instrumentide puhul. Tööväärtuste ankeedis oli sõnastuse rõhk töötasu suurusel, kuid suletud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastavate küsimuste sõnastused osutasid pigem elatusvahendite teenimisele. Saadud tulemus viitab sellele, et uurimuses osalenud noored peavad materiaalseid aspekte oluliseks eelkõige elamiseks vajalike vahendite hankimise ja mitte rikastumise mõttes. Seega näitab tööväärtuste analüüs seda, et õpilased peavad töö puhul oluliseks eelkõige head sotsiaalset töökeskkonda ning eneseteostuse aspekte.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et 8.-9. klassi õpilased käsitlevad tööd üldiselt kui inimese hõivatust palgatööga, millele on iseloomulikud pingutust nõudvad kindlad tegevused ning mis on teostatud kellegi allvuses määratletud tööaja ja -koha raames. Töö on õpilaste hinnangul inimese elus olulise tähtsusega peamiselt elamiseks vajalike vahendite hankimise seisukohalt ning töö puhul on oluline eelkõige hea sotsiaalne keskkond. Samas näevad õpilased töös ka head õppimise võimalust, mis toetab inimest nii tema karjääriga seotud eesmärkide saavutamisel kui ka oskuste ja kogemuste omandamisel.

4.2. Karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused esimesel mõõtmisel

Kuigi nii karjääriõpetuse kursusel osalenud kui mitteosalenud õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused olid suhteliselt sarnase struktuuriga, ilmnasid nii õppeaasta alguses kui lõpus mitmed olulised erinevused. Esimese mõõtmise käigus ilmnasid kahe grupi vahel erinevused töö ja töötamise käsitluses ning töötamise motiivides avatud küsimustega ankeediga mõõtes. Samuti ilmnasid erinevused tööväärtuste puhul.

Karjääriõpetuse kursusel osalunud õpilaste hulgas oli enam neid, kes seostasid tööga tööst tulenevat kasu ning eelkõige materiaalselt kasu, kuid kes nägid töös enam võimalust ka personaalseks arenguks, eelkõige vastutuse ja küpsuse arendamise osas, ning karjääriedendamiseks ja edutamiseks. Samuti kirjeldasid karjääriõpetuse kursusel osalenud

õpilased oma töötamise käsitlust selgitades enam töö erinevaid dimensioone ning töid välja enam vastuseid, mis klassifitseerisid kategooria „Muu” alla (nt. *töötamine on elu, töö ja puhkuse seosed, suhtlemine teistega*). Karjääriõpetuse kursusel mitteosalenud õpilased nägid tööd sagedamini kui tegevust, mis ei tohiks olla vaimselt ega füüsiliselt raske ning mida võiks materiaalse kindlustatuse korral teha teatud määral. Samuti kirjeldasid antud grupi õpilased oma töö käsitlust kirjeldades enam hoiakuid peegeldavaid vastuseid.

Samuti erinesid esimesel mõõtmisel karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste hariduslikud plaanid. Karjääriõppeta grupi õpilased väljendasid enam soovi oma põhikoolijärgseid õpinguid gümnaasiumis jätkata. Samas karjääriõppega grupi noored soovisid esimese mõõtmise tulemuste põhjal põhikooli järgselt enam lisaks õppimisele ka tööle asuda. Samuti väljendasid karjääriõppega grupi õpilased enam täpsustavaid selgitusi oma tulevikuga seoses (nt. soov osaleda õpilasvahetus programmis, meelepärased koolid ja erialad, soov jätkata õpinguid ka kõrgkoolis).

Erinevused kahe grupi vahel esimese mõõtmisel võisid tuleneda mitmest asjaolust. Kuivõrd esimene mõõtmine toimus septembri esimese kolme nädala jooksul, siis võis juba toimunud õppetöö soodustada karjääriplaneerimisega seotud põhimõistete omandamist karjääriõppega õpilaste poolt ja seeläbi mõjutada nende vastuseid. Enesetundmine ja selle seostamine karjääriplaneerimisega on esimene teemablokk karjääriõpetuse kursusel (Põhikooli ..., 2011). Kursuse alguses omandavad õpilased peamised karjääriplaneerimisalased mõisted, seostavad karjääri kujundamise põhimõtteid igapäevaeluga, analüüsivad oma isiksuseomadusi (Uusjärv, 2014) ning tutvuvad tööturu temaatikaga (Lehtsalu, 2011). Seega on võimalik, et kuna esimestes tundides selgitati noortele karjääriplaneerimise põhialuseid, siis võis see soodustada karjääriõppega grupi õpilaste hulgas töö käsitlemist personaalse arengu võtmes, töö seostamist vastutuse ja küpsusega materiaalse vajaduste rahuldamise ning oma karjääri arendamise osas.

Lisaks võivad esimesel mõõtmisel ilmnunud erinevused tuleneda sellest, et valimisse kuuluvad õpilased olid erinevate teadmiste ja hoiakutega juba enne õppeaasta algust. Karjääriõppega grupi õpilased õppisid koolides, kus uurimuse läbiviimise aastal vastutasid ülekoolilise karjääriplaneerimisalase tegevuse eest kõikides koolides peale ühe karjäärikoordinaatorid. Samal perioodil karjääriõppeta grupi kuuluvates koolides (kõikides peale ühe) vastutasid aga oma õpilaste karjääriplaneerimist toetava tegevuste eest klassijuhatajad. See võib viidata sellele, et karjääriõppega grupi kuuluvates koolides oli karjääritöö süsteemsem ja mitmekülgsem ka karjääriõpetuse kursusele eelneval perioodil. Ligi 40% õpetajatest ei pea karjääriplaneerimist toetavaid tegevusi oma tööülesannete hulka

kuuluvateks ning kui üldse, siis peamiselt jagatakse aine- või klassijuhataja tundides konkreetset infot õppimis- ja koolitusvõimluse kohta ning vähem käsitletakse tööandjate ootuste, tööturu muutuste ja väljavaadetega seotud teemasid (Karjääriteenuste ..., 2011). Karjäärikoordinaatoriga koolides on aga suurema tõenäosusega määratletud konkreetne meeskond ja tegevusplaan karjääriplaneerimisalaste tegevuste teostamiseks (Karjäärikoordinaatorite ..., 2011). Seetõttu tundub, et ilma süsteemse lähenemiseta õppekava vastava läbiva teema raames teostatavad tegevused toetavad õpilaste karjääri kujundamist vähem. See võib omakorda selgitada, miks õppeaasta alguses karjääriõpetuse kursusel osalenud õpilased tundsid vähem survet oma haridustee jätkamiseks gümnaasiumis, olid aldid väljendama täpsustavaid soove tulevikuga seoses, käsitlesid tööd nüansirikkamalt, tuues välja enam tööga seotud dimensioone ning rõhutasid töö olulisust nii materiaalse kindlustatuse kui personaalse arengu seisukohalt.

4.3. Karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitus ja tööväärtused teisel mõõtmisel

Õppeaasta lõpus ilmsid kahe grupi vahel erinevused töö ja töötamise käsitluses, töötamise motiivides ning peres õpitu osas seoses tööga avatud küsimustega ankeediga mõõtes. Samuti ilmsid erinevused töö käsitluses suletud küsimustega ankeediga mõõtes ning tööväärtuste puhul.

Õppeaasta lõpus tõid karjääriõpetuse kursusel osalenud õpilased nii töö kui töötamise käsitluse selgitamisel oluliselt sagedamini välja personaalse arengu kategooria näiteid. Pooni (2007) hinnangul võib just karjäärikujundamist toetavates programmides osalemine toetada personaalse kasvu ja arenguga seotud aspektide tähtsustamist töö käsitlemisel. Lisaks leidsid Levine ja Hoffner (2006) oma uurimuses, et õpilaste hinnangul aitab kool neil saada infot tööks vajalike personaalsete karakteristikute, suhtlemisoskuste ja nende olulisuse kohta ning rõhutab hariduse tähtsust töömaailmaga seoses. Seega võib õppetöös antud teemade tähtsustamine toetada personaalse arenguga seotud aspektide osakaalu suurenemist töö käsitlemisel. Samas käsitlesid karjääriõpetuse kursusel mitteosalenud õpilased tööd sagedamini läbi töö dimensioonide ning antud grupis oli enam neid õpilasi, kes seostasid tööga just füüsilisi tegevusi. See viitab antud õpilaste töö käsitluse praktilisemale laadile (Chaves et al., 2004) – kursusel mitteosalenud õpilased käsitlesid tööd eelkõige selle sisu ja vormi kirjeldavate aspektide kaudu. Füüsiliste tegevuste all kirjeldasid õpilased sageli palgtööväliseid ning koduste töödega seotud tegevusi (nt. aiatööd, muru niitmine, kodu remontimine). Karjääriõpetuse kursusel osalemine võis suunata õpilasi tööga seostama

eelkõige palgatööd, samas kui võrdlusgrupi õpilased nägid tööd ka laiemalt mittepalgalise tegevusena, kuhu kuuluvad ka perekondlikud kohustused. Mitmed autorid on osutanud probleemile, et karjääriplaneerimisalases kirjanduses keskendutakse liigselt palgalisele kutsetööle, jättes tähelepanuta mittepalgalise töö (perekondlikud kohustused, vabatahtlik tegevus) (Livingstone, 2005; Richardson, 1993). Kuigi kaasaegne karjäärikäsitus peab oluliseks kõikide inimese elurollide integreeritud tervikuks kujundamise toetamist (Karjääriteenuste ..., 2011), siis tegelikkuses lähtutakse tööturгу kujundavate meetmete planeerimisel ja karjääriteenuste kavandamisel siiski peamiselt palgatööst (Leung & Chan, 2015; Livingstone, 2005). Samas tagab rahulolu nii oma eraelu kui kutselise tööga personaalse, perekondliku ja kutsealase tegevuse tervikuks kujundamine (Richardson, 1993). Seetõttu viidab antud tulemus sellele, et karjääriõpetuse kursuse käigus tuleks enam tähelepanu pöörata inimese kõikide elurollide ühtseks tervikuks seostamisele ja mitte pelgalt noore toetamisele tööturule sisenemiseks.

Teise mõõtmisel ilmnes ka, et karjääriõpetuse kursusel osalenud õpilased seostasid töötamisega enam alluvuse aspekti. See on kooskõlas tulemusega, mille kohaselt kursusel osalunud õpilased pidasid töö puhul häid ülemusi olulisemaks võrreldes kursusel mitteosalenud õpilastega. Kuigi tööga seotud sotsiaalsed aspektid on noorte jaoks üldiselt olulised (Hansen & Leuty, 2012; Johnson, 2002), siis võib oletada, et kursuse käigus omandatud detailsemad teadmised töökeskkonna sotsiaalsete aspektide kohta (nt. tööandja ootused, muutunud ettevõtete struktuur ja juhtimine) soodustasid ka alluvusega seotud temaatika olulisemaks pidamist karjääriõpetuse kursusel osalenud õpilaste hulgas.

Võrreldes kahe grupi pereliikmetelt õpitut seoses tööga ilmnes, et karjääriõpetuse kursusel mitteosalenud õpilased on enda hinnangul oma pereliikmetelt õppinud toimetuleva töötaja omaduste kohta enam kui kursusel osalenud õpilased. Nimetatud erinevus võib tuleneda sellest, et kursusel osalenud õpilased on osa vajalikust infost kätte saanud koolis ja seetõttu puudub vajadus neil teemadel kodustelt enam toetust küsida. Kuigi Levine ja Hoffneri (2006) järgi, on tööturul hakkama saamiseks vajalike teadmiste, oskuste ja tõeksmpidamiste kohta info jagamisel vanematel mõnevõrra tähtsam roll võrreldes kooliga, on siiski arvestatav osa selleteemalisest infost ka kooli kaudu omandatud (eelkõige töömaailma ja hariduse seostamine, personaalsed karakteristikud, suhtlemisoskused).

Õppeaasta lõpus kaldusid erinevused kahe grupi vahel tööga seotud tulemuste ja materiaalsete aspektide tähtsustamise osas suurenema. Karjääriõpetuse kursusel osalenud õpilased olid õppeaasta lõpus enam nõus töötama palga teenimise nimel, tegema vastumeelset tööd siis, kui see on tasuv ning kaldusid oma pereliikmetega rääkima töö tulemustest ja

materiaalse kasuga seotud teemadel enam, kui karjääriõpetuse kursusel mitteosalenud õpilased. Karjääriõppeta grupi õpilased tõid aga enam üldise kasu alakategooriasse kuuluvaid näiteid. Kas pidasid õpilased silmas materiaalsel kasu või midagi muud, olemasolevate andmete abil selgitada ei saa. Materiaalsete aspektide tähtsustamine karjääriõpetust õppinud õpilaste hulgas võib viidata teatud ärevuse tekkimisele materiaalsete vahendite hankimise võimekuse osas tuleviku tööeluga seoses. Ühelt poolt on karjääriõpetuse kursusel omandatud teadmised tööturu ja selle vajaduste kohta soodustanud personaalse arengu aspektide tähtsustamist, kuid teisalt on see toonud kaasa ka suurema vastutustunde kogemise materiaalsete võimaluste tagamise osas ja soodustanud diskussioone raha ja elatusvahendite hankimise teemal ka kodus.

Seda mõttekäiku toetab ka hariduslike plaanide muutumine karjääriõppega õpilaste hulgas. Kui õppeaasta alguses tundsid karjääriõppega grupi õpilased vähem survet oma haridustee jätkamiseks gümnaasiumis, siis õppeaasta lõpus pidasid ka nemad gümnaasiumihariduse omandamist kõige kindlamaks võimaluseks oma edasise haridustee kujundamisel. Kuigi teatud ärevus võib soodustada karjääriteenuste kasutamist ja abi otsimist noorte poolt (Phillips et al., 2002), on siiski materiaalsete ressurssidega seotud ärevus võimalik pärssiv tegur karjääri kujundamisel. Rahaliste võimalustega seotud pinged ja mure soosib noorte negatiivsete raha teenimise motiivide tekkimist ning väliste motivatsiooniliste tegurite väärtustamist (Lim & Sng, 2006), mis omakorda vähendab karjääriplaneerimisalast enesetõhusust ning enesekindlust karjääriotsuste tegemisel (Choi et al., 2013). Kuna aga karjääriõppega õpilased kaldusid enam materiaalse kindlustatuse korral töötamise soovi väljendama ja tähtsustasid enam ka töö arengulisi aspekte, siis näitavad tulemused pigem seda, et karjääriõpetuse kursusel osalemine võis soodustada reaalsustaju paranemist töömaailma suhtes ja vastutustunde suurenemist oma karjäärivalikute osas.

Võrreldes õppeaasta alguses ja lõpus ilmnenu erinevusi võib täheldada, et mitmes aspektis muutusid kahe grupi tulemused homogeensemaks. Samas oli valdkondi, kus õpilaste hoiakud jäid erinevaks nii õppeaasta alguses kui lõpus või mille puhul erinevused õppeaasta lõpus suurenesid. Õpilaste hariduslikud plaanid ja tööväärtused kaldusid muutuma õppeaasta lõpuks homogeensemaks. Selle põhjuseks võib olla intensiivistunud karjääriplaneerimisalane tegevus ka karjääriõppeta õpilaste koolides, kuivõrd peamiselt tegeletakse karjääriplaneerimisalaste teemadega just põhikooli lõpuklassis (Karjääriteenuste ..., 2011). Samas ilmnes, et mõlema mõõtmise puhul kaldusid karjääriõppega grupi õpilased töö käsitlemise ja tööväärtuste puhul enam oluliseks pidama töö materiaalseid ja arengulisi aspekte ning see tendents õppeaasta lõpul süvenes. Kui töötamise motiivide ja peres õpitu puhul

esimesel mõõtmisel üldiselt erinevusi ei ilmnenu, siis teisel mõõtmisel erinevuste hulk kahe grupi vahel suurenes. Materiaalse kindlustatuse korral väljendasid karjääriõppega õpilased õppeaasta lõpul enam kindlat soovi töötada ning karjääriõppeta õpilased töid enam välja mittetöötamise sooviga seotud aspekte. Samuti ilmnis, et õppeaasta lõpus olid karjääriõppega grupi õpilased enda hinnangul oma pereliikmetega rääkinud enam tööga seotud tulemuste ning eelkõige materiaalse kasu teemadel, samal ajal kui karjääriõppeta grupi õpilased keskendusid pereliikmetega tööst rääkides töömaailmas toimetuleva töötaja omadustele.

Seega näitavad käesoleva uurimuse tulemused, et kuigi karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilased käsitlevad tööd ja tööväärtusi suurel määral sarnaselt, kaldus karjääriõppega grupp õppeaasta lõpul tööd ja tööväärtusi käsitlema mitmekülgsemalt, pidades oluliseks nii materiaalse kindlustatusega, personaalse arengu ja sotsiaalse keskkonnaga seotud aspekte ning nähes tööd kui inimese elus olulist tegurit heaolu tagamisel. Kuigi karjääriõpetuse kursusel osalemine võib soodustada teatud ärevuse ja pingete tekkimist suurenenud teadlikkuse tõttu, kaldub see siiski toetama ka positiivsete hoiakute kujunemist töö ja töötamise suhtes, mis on aga positiivne tulemus eduka karjääri kujundamise seisukohalt.

4.4. Töö piirangud ja võimalikud edasised uurimissuunad

Käesoleva uurimuse raames võrdlusgruppide vahel ilmnenu erinevuste tõlgendamisel tuleb panna tähele, et kuigi tulemused viitavad karjääriõpetuse võimalikule seosele erinevuste tekkimisel kahe grupi hinnangute vahel, ei võimalda uurimuse disain erinevuste põhjuste omistamist otseselt karjääriõpetuse kursusel osalemisele või mitteosalemisele. Gruppidevahelised erinevused võisid tuleneda ka laiemast karjääriplaneerimist toetavast tegevusest valimisse kuuluvates koolides või ka teguritest, mida käesoleva uurimuse raames ei kontrollitud.

Teadadaolevalt on käesolev töö esimene Eesti kooliõpilaste töö käsitlust vaatlev uurimus, mistõttu mitmed huvipakkuvad valdkonnad jäid töö mahu tõttu käesoleva töö raamidest välja. Kuna varasemad uurimused on näidanud, et inimese töö käsitus ja tööväärtused võivad erineda tulenevalt nende sotsiaalmajanduslikust taustast (nt. Blustein et al., 2002; Krahn & Galambos, 2014; Poon, 2007; Sinisalo, 2004), soost (nt. Sinisalo, 2004; Weisgram et al., 2010), vanusest (nt. Johnson, 2002; Weisgram et al., 2010) või generatsioonist, kuhu ta kuulub (nt. Hansen & Leuty, 2012; Krahn & Galambos, 2014), siis oleks edaspidistes uurimustes tänuväärne nendele aspektidele suuremat tähelepanu pöörata.

Samuti on vähe teada karjääri kujundamist toetavate tegevuste mõjust inimese töö käsitlusele või tööväärtustele (Hirschi, 2010). Seetõttu võiks karjääriplaneerimist toetavate tegevuste tõhususe uurimisel analüüsida ka töö käsitluse ja tööväärtuste muutumist sekkumiste tulemusena.

Kokkuvõte

Käesolev uurimistöö teemal „Karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud 8.-9. klassi õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused Tartu linna ja maakonna näitel” kirjeldab noorte töö käsitluse ja tööväärtuste olemust, nende kujunemist mõjutavaid tegureid ja seoseid noorte karjääriplaneerimise edukusega ning karjääriteenuste võimalikku mõju töö käsitlusele ja tööväärtustele. Mitmekülgne töö käsitlus ja tasakaalustatud tööväärtused loovad head eeldused edukaks karjääri kujundamiseks, sujuvaks liikumiseks tööturule ning rahuldustpakkuvaks tööeluks. Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli võrrelda karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud Tartu linna ja maakonna 8.-9. klasside õpilaste töö käsitlust ja tööväärtusi kahel korral – õppeaasta alguses ja õppeaasta lõpus. Eesmärgi täitmiseks viidi läbi kahe mõõtmisega võrdlusuuring, milles osales 167 karjääriõpetuse kursusel osalnut ja 198 karjääriõpetuse kursusel mitteosalenud 8.-9. klassi õpilast Tartu linnast ja maakonnast. Uurimuse käigus otsiti vastust uurimisküsimusele: kuivõrd erinevad karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused õppeaasta alguses ja õppeaasta lõpus.

Uurimuse tulemused näitavad, et nii karjääriõpetuse kursusel osalnut kui mitteosalenud õpilased käsitlevad tööd ja tööväärtusi suurel määral sarnaselt. Õpilaste jaoks seostub töö eelkõige kindlaks määratud tegevustega, millega kaasneb materiaalne kasu. Samuti nähakse töös võimalust personaalseks arenguks ja eneseteostuseks ning töö puhul peetakse oluliseks sotsiaalsete suhetega seotud aspekte. Kahe grupi võrdlemisel ilmnisid mitmed erinevused mõlema mõõtmise korral. Kuigi karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud õpilased käsitlevad tööd ja tööväärtusi suurel määral sarnaselt, kaldusid kursusel osalenud õpilased tööd käsitlema mitmekülgsemalt, pidades töö puhul olulisemaks nii materiaalse kindlustatusega, personaalse arengu kui sotsiaalse keskkonnaga seotud aspekte ning väljendasid töö suhtes positiivsemaid hoiakuid. Tööväärtuste puhul olid erinevused kahe grupi vahel väiksemad. Uurimuse tulemused peegeldavad, et kuigi karjääriõpetuse kursusel osalemine võib noorte hulgas soodustada ka teatud ärevuse ja pinget tekkitmist oma tulevikuga seoses, toetab karjääriplaneerimisalane tegevus õpilaste töö käsitluse avardamist ning soodustab mitmekülgsete tööväärtuste kujunemist.

Võtmesõnad: töö käsitlus, tööväärtused, karjääriplaneerimine, karjääriõpetus

Summary

„Conception of work and work values of 8th and 9th grade students from Tartu town and district: differences based on status of involvement in career education course”

The aim of the thesis was to compare the conception of work and work values of students involved in career education course with those not involved in such course. The research aims to find an answer to the question, whether the conceptions of work and work values of students involved in career education course differ from attitudes and values of non-involved group. The sample included 365 students. Based on previous studies (Chaves et al., 2004; Poon, 2007; Sinisalo, 2004), three quantitative measures were administered twice: at the beginning and at the end of the school year.

Results revealed, that youth's conceptions of work were complex and that students valued highly various work values, which is important predictor of successful career development (Chaves et al., 2004; Ferrari et al., 2009; Hirschi, 2010). Students tended to define work in terms of external outcomes and work dimensions mainly, but the developmental aspects of work and intrinsic and self-actualising values were with great importance for the students as well. Differences between two groups were found at both measurement timepoints. The students involved in career education course tended to have more positive attitudes toward work, define work more often by developmental aspects and external outcomes and valued more external work values and good social relations at workplace specifically as compared to the comparison group. Therefore, the conception of work was more balanced and positive for the students involved in career education course, yet the work values were more similarly valued by both groups.

The results of the present study suggests, that the career education programs might have a positive impact to the work values and to the way students construct the meaning and importance of work and therefore support positive career development and the adaptive school-to-work transition of the students. Further research in this field is needed.

Key words: the conceptions of work, work values, career development, career education

Tänuõnad

Autor tänab Tartu linna ja maakonna karjäärikoordinaatoreid koostöövalmiduse ja toetuse eest uurimistöo valmimise käigus ning oma õpilasi, kes on olnud inspiratsiooniallikaks kogu töö koostamise perioodi jooksul. Samuti avaldab autor tänu õppejõud Merle Taimalule uurimuse teostamise protsessi jooksul jagatud toetuse ja soovitude eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Bernard, M. M., Maio, G. R. & Olson, J. M. (2003). The Vulnerability of Values to Attack: Inoculation of Values and Value-Relevant Attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(1), 63-75.
- Betz, N. E. (2004). Contributions of self-efficacy theory to career counseling: A personal perspective. *Career Development Quarterly*, 52, 340-353.
- Blustein, D. L., Chaves, A. P., Diemer, M. A., Gallagher, L. A., Marshall, K. G., Sirin, S. & Bhati, K. S. (2002). Voices of the Forgotten Half: The Role of Social Class in the School to Work Transition. *Journal of Counseling Psychology*, 49(3), 311-323.
- Blustein, D. L., Kenna, A. C., Gill, N. & DeVoy, J. E. (2008). The Psychology of Working: A New Framework for Counseling Practice and Public Policy. *The Career Development Quarterly*, 56, 294-308.
- Brown, D. (2002). The Role of Work and Cultural Values in Occupational Choice, Satisfaction, and Success: A Theoretical Statement. *Journal of Counseling and Development*, 80(1), 48-56.
- Chaves, A. P., Diemer, M. A., Blustein, D. L., Gallagher, L. A., DeVoy, J. E., Casares, M. T. & Perry, J. C. (2004). Conceptions of work: The view from urban youth. *Journal of Counseling Psychology*, 51, 275-286.
- Choi, B. Y., Kim, B., Jang, S. H., Jung, S. H., Ahn, S. S., Lee, S. M. & Gysbers, N. (2013). An Individual's Work Values in Career Development. *Journal of Employment Counseling*, 50, 154-165.
- Cinamon, R. G. & Gifsh, L. (2004). Conceptions of Work Among Adolescents and Young Adults With Mental Retardation. *The Career Development Quarterly*, 52, 212- 224.
- England, G. & Harpaz, I. (1990). How Working is Defined: National Contexts and Demographic and Organizational Role Influences. *Journal of Organizational Behavior*, 11(4), 253-266.

Fabian, E., S. (2009). Occupational Choice and the Meaning of Work. In I. Marini & M. Stebnicki (Ed.), *The Professional Counsellor's Desk Reference* (pp.421-430). New York, NY: Springer.

Ferrari, L., Nota, L., Soresi, S., Blustein, D. L., Murphy, K. A. & Kenna, A. C. (2009). Constructions of work among adolescents in transition. *Journal of Career Assessment*, 17, 99-115.

Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2010). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13272925>.

Hansen, J. C. & Leuty, M. (2012). Work Values Across Generations. *Journal of Career Assessment*, 20(1), 34-52.

Harpaz, I. & Fu, X. (2002). The Structure of the Meaning of Work: A Relative Stability Amidst Change. *Human Relations*, 55(6), 639-667.

Harpaz, I., Honig, B. & Coetsier, P. (2002). A Cross-Cultural Longitudinal Analysis of the Meaning of Work and the Socialization Process of Career Starters. *Journal of World Business*, 37, 230-244.

Hirschi, A. (2010). Positive Adolescent Career Development: The Role of Intrinsic and Extrinsic Work Values. *The Career Development Quarterly*, 58, 276-287.

Jakovenko, M. (2014). *Narva linna gümnaasiumilõpetajate karjäärivalikuid mõjutavad tegurid*. Publitseerimata lõputöö. Narva: Tartu Ülikooli Narva kolledž.

Johnson, M., K. (2002). Social Origins, Adolescent Experiences, and Work Value Trajectories during the Transition to Adulthood. *Social Forces*, 80(4), 1307-1341.

Karjäärikoordinaator III, kutsestandard (2005). Külastatud aadressil <http://www.rajaleidja.ee/public/Suunaja/koordinaator3.pdf>.

Karjäärikoordinaatorite tagasisideküsitlus (2011). Külastatud aadressil http://vana.innove.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=34207/Klasrter_aruanne_Karjaarik_oordinaatorite_tagasisidekysitlus_2011.pdf.

Karjääriteenuste korraldus üldhariduskoolis. (2012). Külastatud aadressil

http://www.rajaleidja.ee/public/Microsoft_Word_-_Karjaariteenuste_korraldus_ylldhariduskoolis_18_04_2012.pdf.

Karjääriteenuste süsteemi uuring. (2011). Külastatud aadressil

http://vana.innove.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36529/Karjaariteenuste_susteemi_uuring_loppraport.pdf.

Karoly, L. A. & Panis, C. (2004). *21st Century at Work: Forces Shaping the Future Workforce and Workplace in the United States*. Santa Monica, CA, USA: RAND Corporation.

Kenny, M. E., Blustein, D. L., Chaves, A., Grossman, J. M. & Gallagher, L. A. (2003). The Role of Perceived Barriers and Relational Support in the Educational and Vocational Lives of Urban High School Students. *Journal of Counseling Psychology*, 50(2), 142-153.

Kooli karjäärikoordinaator, tase 6 (2012). Külastatud aadressil

<http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10451391/pdf/kooli-karjaarikoordinaator-tase-6.3.et.pdf>.

Krahn, H. J. & Galambos, N. L. (2014). Work Values and Beliefs of „Generation X” and „Generation Y”. *Journal of Youth Studies*, 17(1), 92-112.

Laghi, F., Pallini, S. & De Scavis, R. (2012). Values Similarity between Parents and Adolescents: A Preliminary Investigation among Italian Adolescents. *Journal of Comparative Family Studies*, 43(6), 915-923.

Lehtsalu, M. (Toim.) (2011). *Põhikooli karjääriõpetuse valikaine valikaine õpetajaraamat*. Tallinn: SA Innove karjäärteenuste arenduskeskus.

Lent, R. W. (2004). A Social Cognitive View of Career Development and Counseling. In S. D. Brown, R. W. Lent (Ed.), *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work* (pp. 101-127). Hoboken, NJ, USA: Wiley.

Leung, L. & Chan, K. (2015). Workfare Versus Reconceptualizing Work: Rethinking Social Security Reform for Lone Mothers in Hong Kong. *International Social Work*, 58(1), 111-122.

- Levine, K. J. & Hoffner, C. A. (2006). Adolescents' Conceptions of Work: What Is Learned From Different Sources During Anticipatory Socialization? *Journal of Adolescent Research*, 21(6), 647-669.
- Lim, V. K. G. & Sng, Q. S. (2006). Does Parental Job Insecurity Matter? Money Anxiety, Money Motives, and Work Motivation. *Journal of Applied Psychology*, 91(5), 1078-1087.
- Liu, Y. & Lei, F. (2012). The Connotation of Work Values: A Preliminary Review. *Asian Social Science*, 8(1), 47-53.
- Livingstone, D. W. (2005). Expanding Conception of Work and Learning: Recent Research and Policy Implications. In. Bascia, A. Cumming, A. Dainow, K. Leithwood, D. W. Livingstone. (Ed.), *International Handbook of Educational Policy* (pp. 977-995). Great Britain: Springer.
- Luik, M. (2014) Karjääriõpetuse lõimingu võimalused ainevaldkondadega. M. Lehtsalu, E. Pilli (Toim), *Karjääriõpetus. Aineraamat põhikooliõpetajale*. (lk. 56-58). Tartu: SA Innove.
- Morin, E. M. (2004). The meaning of work in modern times. 10th World Congress on Human Resources Management, Rio de Janeiro, Brazil, August 20th. Retrived from http://web.hec.ca/criteos/fichiers/upload/MOW_in_MTimes_EMM200804.pdf.
- Mägi, E. & Nestor, M. (2012). *Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud*. Tartu: SA Arhimedes.
- Neuman, W. L. (2006). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches* (Sixth ed.), Boston: Pearson/AandB.
- Parts, V. (2006). Töö määratlemisest. A. Lepik, M. Pihlak, V. Sepp, M. Veisson (Toim), *Doktorantidelt sotsiaal- ja kasvatusteadlastele*. (lk. 166-184). Tallinn: TLÜ kirjastus.
- Phillips, S. D., Blustein, D. L., Jobin-Davis, K. & White, S. F. (2002). Preparation for the School-to-Work:Transition: The Views of High School Students. *Journal of Vocational Behavior*, 61, 202-216.

Pillay, H., Boulton-Lewis, G., Wilss, L. & Rhodes, S. (2003). Older and Younger Workers' Conceptions of Work and Learning at Work: a challenge to emerging work practices. *Journal of Education and Work*, 16(4), 427-444.

Poon, M. (2007). *A Quantitative Study Measuring Urban Youth's Conception of Work*. Counselor Education Master's Thesis. The College at Brockport: State University of New York. Retrieved from http://digitalcommons.brockport.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1083&context=edc_theses.

Põhikooli riiklik õppekava. (2011). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13273133>.

Richardson, M. S. (1993). Work in Peoples Lives: A Location for Counseling Psychologists. *Journal of Counseling Psychology*, 40(4), 425-433.

Ros, M., Schwarts, S. H. & Surkiss, S. (1999). Basic Individual Values, Work Values, and the Meaning of Work. *Applied Psychology: An international Review*, 48(1), 49-71.

Rämmer, A (2008). Tööväärtused Eestis Ida- ja Lääne-Euroopa maade võrdluses. M. Ainsaar ja D. Kutsar (Toim), *Eesti Euroopa võrdlustes*. (lk. 83-100). Tallinn: EV Sotsiaalministeerium, Sotsiaalpoliitika info ja analüüsiosakond, OÜ Greif.

Shultheiss, D. E.P., Palma, T. V. & Manzi, A. J. (2005). Career Development in Middle Childhood: A Qualitative Inquiry. *The Career Development Quarterly*, 53, 246-262.

Sinisalo, P. (2004). Changing Work Values and Expressed Educational Plans of Adolescents: A cross-sectional follow-up of three cohorts in Finland. *European Journal of Psychology of Education*, 19(3), 227-236.

Taru, M., Rämmer, A., Roosalu, T. & Reiska, E. (2008). Tallinna õppurite haridus- ja tööväärtused. Tallinn: Eesti Noorsootöö Instituut. Külastatud aadressil www.tallinn.ee/g6148s39203.

Uusjärv, M. (2014). Karjääriõpetuse õppeprotsessi kirjeldus. M. Lehtsalu, E. Pilli (Toim), *Karjääriõpetus. Aineraamat põhikooliõpetajale*. (lk. 15-28). Tartu: AS Innove.

Vuorinen, R. & Watts, A. G. (Toim.). (2010). *Karjääriteenuste arengusuunad Euroopas. Euroopa karjääriteenuste poliitika võrgustiku tegevused 2008–2010. Lühiaruanne*. Tallinn: Ecoprint AS.

Väli, M., Kumpas, S. & Traumann, T. (Toim.). (2014). *Karjääriteenuste osutamise täiskasvanutele*. Tallinn: SA Innove.

Weisgram, E., S., Bigler, R. & Liber, L. S. (2010). Gender, Values, and Occupational Interests Among Children, Adolescents, and Adults. *Child Development*, 81(3), 778-796.

Wray-Lake, L., Syvertsen, A. K., Briddell, L., Osgood, D. W. & Flanagan, C. A. (2011). Exploring the Changing Meaning of Work for American High School Seniors From 1976 to 2005. *Youth and Society*, 43(3), 1110-1135.

Lisad

Lisa 1. Ankeet nr. 1

Lugupeetud õpilane,

Põhikooli lõpus tuleb noortel teha oma valikud edasiõppimise ja võimaliku elukutse osas. Käesoleva uurimuse eesmärgiks on uurida noorte arvamusi töö kohta. Olen tänulik, kui oled vastates avameelne, sest ankeedis olevatele küsimustele ei ole õigeid või valesid vastuseid. Uurimuse tulemusi kasutatakse teaduslikel eesmärkidel ning ankeedi täitmine on anonüümne. Ankeedi täitmiseks palun vasta alljärgnevatele küsimustele järgides juhiseid. Täna ette ausate ja avameelsete vastuste eest.

Merit Luik

Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi magistrant

merit.luik14@gmail.com

Vasta järgmistele küsimustele, kirjutades oma arvamus vabas vormis kasti.

Mida tähendab Sinu jaoks töö?

Mida tähendab Sinu jaoks töötamine?

Mida on Sinu peres õpetatud või räägitud töö kohta?

Kui Sul oleks hästi palju raha, kas Sa siis töotaksid? Miks? Miks mitte?

Lisa 2. Ankeet nr. 2

Kuivõrd nõustud järgmiste väidetega?

Tõmba skaalal ring ümber sellele numbrile, mis väljendab Sinu seisukohta kõige paremini.

1. Ma tahaksin töötada ka siis, kui mul oleks nii palju raha, kui ma eales sooviksin.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
2. Ma teeksin tööd, et saada palka.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
3. Töö on paratamatus. Inimene peab tegema tööd, et hankida endale ja oma perele eluks vajalikku.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
4. Töö on võimalus aidata teisi inimesi ja kogu ühiskonda.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
5. Ma teeksin tööd selleks, et omandada oskusi ja kogemusi.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
6. Töö väljendab seda, kes ma olen.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
7. Töö tähendab füüsilist tööd.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
8. Töö on midagi, mida ma naudiksin.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
9. Ma töötaksin vaid selleks, et saada raha.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
10. Töö võib olla hea õppimise kogemus.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
11. Töötamisel saadavad kogemused aitavad saavutada minu karjääriga seotud eesmärke.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
12. Kui töö on tasuv, siis ma teeksin seda ka siis, kui ma seda vihkan.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*
13. Minu pereliikmed on õpetanud mulle töö tegemise väärtust.
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 *Nõustun täiesti*

Lisa 3. Kinniste küsimustega töö käsitluse ankeedi alaskaalade faktoranalüüs

Ankeedi skaalad ja alaskaalad	Faktorlaadungid
Faktor 1 - Tööga seotud välised motivatsioonilised tegurid	
2. Ma teeksin tööd, et saada palka	,635
3. Töö on paratamatus	,475
9. Ma töötaksin vaid selleks, et saada raha	,768
12. Kui töö on tasuv, siis ma teeksin seda ka siis, kui ma seda vihkan	,679
Faktor 2 - Tööga seotud sisemised motivatsioonilised tegurid	
1. Ma tahaksin töötada ka siis, kui mul oleks nii palju raha, kui ma elaes sooviksin	,508
4. Töö on võimalus aidata teisi inimesi ja ühiskonda	,658
5. Ma teeksin tööd selleks, et omandada oskusi ja kogemusi	,776
6. Töö väljendab seda, kes ma olen	,509
8. Töö on midagi, mida ma naudiksin	,594
10. Töö võib olla hea õppimise kogemus	,724
11. Töötamisel saadavad kogemused aitavad saavutada minu karjääriga seotud eesmärke	,701
13. Minu pereliikmed on õpetanud mulle töö tegemise väärtust	,552
Faktor 3 - Töö kui füüsiline tegevus	
7. Töö tähendab füüsilist tööd	,644

Lisa 4. Ankeet nr. 3

Kui tähtsad on Sinu jaoks järgnevad tunnused töö juures?

Tõmba skaalal ring ümber sellele numbrile, mis väljendab Sinu seisukohta kõige paremini.

1. Töö on mitmekesine.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
2. Töö võimaldab iseseisvat tegutsemist.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
3. Töö võimaldab vastutuse võtmist.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
4. Töö võimaldab kasutada oma teadmisi.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
5. Töö käigus saab arendada uusi töötamise viise.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
6. Töö käigus saab õppida uusi asju.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
7. Töö on huvitav.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
8. Töö käigus saab arendada oma võimeid.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
9. Töö eest saab kõrget tasu.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
10. Töökoht on turvaline.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
11. Töö pakub edutamise ja ametikõrgenduse saamise võimalusi.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
12. Töö võimaldab arendada tööalaseid oskusi.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
13. Töö annab võimaluse saada kutsealast koolitust.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
14. Töö ei ole füüsiliselt liiga raske.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
15. Töö ei ole vaimselt liiga raske.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
16. Töö on ohutu ega kahjusta tervist.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
17. Tööpäeva pikkus on sobilik.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
18. Töökeskkond on hea.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
19. Töökaaslased on head.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis
20. Ülemused on head.
Ei ole üldse tähtis 1 2 3 4 5 Väga tähtis

Lisa 5. Kodeerimisjuhend avatud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastuste analüüsiks

Kategooria	Alakategooria	Kood	Tsitaadid
		<i>Töö ja töötamise käsitlus</i>	
Töoga seotud tulemused	Kasu (üldine)	- kasu üldiselt - mittepalgaline töö	„või millegi muu eest“ 23 „makstav tasu pole alati rahaline“ 9
	Materiaalne kasu	- raha üldiselt - raha teenimine - baasvajaduste rahuldamine - ülalpidamine	„et teenida raha“ 8 „et osta süüa ja saada raha elamiseks“ ?
	Mittemateriaalne kasu	- tunnustus - hea tunne	„mida teed tunnustuse eest“ 10 „(eesmärgi saavutades) ma saan uhkuse tunde“ 17 „vastutasuks on heameel“ 53
	Eesmärgi saavutamine	- ülesande täitmine kindla eemärgiga - saavutada midagi, mida tahad	„tegevus, millega saavutatakse teatud eesmärgid“ 21 „mille käigus saavutatakse soovitud tulemus“ 61 „inimesel on mingi kindel eesmärk“ 17
Töö dimensioonid	Üldine tegevus	- tegutsemine - töötamine	„mingi asja tegemine“ 20 „töö tegemine“ 54
	Füüsiline tegevus	- füüsiline tegevus - füüsilise töö või tegevuse tegemine	„kasutan enda keha aktiivselt“ 37 „lihtne ülesanne majapidamises“ 46
	Vaimne tegevus	- vaimne tegevus - vaimse töö või tegevuse tegemine	„kasutan mõistust“ 37
	Hõivatus	- aja veetmine ja sisustamine - tegevus, millega ollakse seotud kogu aeg - määratletud aeg - töökoht - harjumus, rutiin	„aja sisustamine“ 57 „on harjunud seda tegema“ 42 „asi mida me kogu aeg teeme“ 13 „mida tehakse päevast päeva“ 19 „8-17 tööl olemist“ 41 „siis tuleb ellu ka rutiin“ 93

Lisa 5. Kodeerimisjuhend avatud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastuste analüüsiks (järg)

	Alluvus	- tegelemine kellegi alluvuses - tegelemine teiste jaoks	„ametikohustuste täitmine” 61
	Abistamine	- aidata teisi - aidata ühiskonda - heategevus - vabatahtlik töö	„et anda panus ühiskonna heaks” 67 „kasu toovat kellelegi teisele” 81 „teiste aitamine ” 10
	Koolitöö	- koolitöö, ülesanded koolis - õppimine	„samaväärne õppimisega” 53 „tähendab ka koolitöid” 83 „eelkõige koolis õppimine” 9
Tööga seotud hoiakud	Positiivsed hoiakud	- positiivsed emotsioonid - positiivsed aspektid	„kõik tahavad teha tööd mida nad armastavad” 7 „meeldiva tegevuse tegemine” 31
	Multidimensionaalsed hoiakud	- positiivsed ja negatiivsed aspektid - positiivsed ja negatiivsed emotsioonid	„tähendab minu jaoks tühimust ja mitte head meelt. Aga oleneb, mis tööga on tegemist – kui mulle meeldib, siis ma ei tunne tühimust ega halba meelt” 40 „vaev ja rõõm” 59
	Negatiivsed hoiakud	- negatiivsed aspektid - negatiivsed emotsioonid	„midagi tüütut” 83 „koht, kuhu minna ei taha” 89 „mõni mitte meelt lahutav tegevus” 92 „eeldatavalt kurnav tegevus” 85
	Pingutus	- pingutus - nõuab energiat - raske - vaeva nägemine - keskendumine	„vaeva nägemine, pingutamine” 53 „rabamine” 36 „vaeva nõudvate asjade kallal” 71
	Mõtestatus	- vajalik - oluline - tähtis - töö kui norm - töö väärtustamine	„töötamine tähendab minu jaoks seda, et see on väga oluline tegevus elus” 61 ”töö on see, kus sa teed midagi tähtsat” 43 „vajaliku tegevuse tegemist” 10

Lisa 5. Kodeerimisjuhend avatud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastuste analüüsiks (järg)

Personaalne areng	Enesekontseptsioon	<ul style="list-style-type: none"> - kirjeldab seda, kes oled - milles oled hea - oskused - võimed 	<p>„kui see on hea töö minu jaoks” 9</p> <p>„ja kui sa oskad seda teha” 14</p> <p>„oskust näidata ja rakendada oma oskusi” 63</p>
	Vastutus ja küpsus	<ul style="list-style-type: none"> - küpsus - vastutus - kohustus - kohusetunne - pühendumine 	<p>„elu ülesanne, mis tuleb läbida” 46</p> <p>„mida ma suurena teen” 37</p> <p>„kohustust, mis võetakse” 91</p> <p>„töö tähendab pühendumist” 22</p>
	Töömaailma ja kooli seosed	<ul style="list-style-type: none"> - töö nõuab haridust - töö nõuab teadmisi ja oskusi - elukutse, amet - karjäär 	<p>„nõuab haridust” 16</p> <p>„kui sul on huvi mingi elukutse vastu” 4</p> <p>„elukutset” 46</p>
	Tööpõhine õppimine	<ul style="list-style-type: none"> - töö arendab - saab uusi kogemusi 	<p>„arendab teadmisi” 18</p> <p>„kogemuste saamiseks” 35</p> <p>„hariv ala” 60</p>
<i>Peres õpitu seoses tööga</i>			
Toimetuleva töötaja omadused	Töoga seotud tõekspidamised ja hoiakud	<ul style="list-style-type: none"> - pühendumine - tuleb teha korralikult/hästi - tuleb pingutada - töö on vajalik - töö on kasulik - töö on tähtis - töötamine kui norm 	<p>„tööd peab ikka tegema” 1</p> <p>„et seda tuleb teha korralikult ja hästi” 18</p> <p>„kui ei oska või ei taha tööd teha, siis halvasti” 46</p> <p>„enne töö ja pärast lõbu” 53</p> <p>„töö saamiseks tuleb pingutada” 59</p> <p>„et elus tuleb seda palju teha” 92</p> <p>„see on tähtis” 63</p> <p>„töös nähakse väga palju vaeva” 16</p>
	Töömaailma ja kooli seosed	<ul style="list-style-type: none"> - õppimine tuleb elus kasuks - töö nõuab haridust - töö nõuab teadmisi ja oskusi 	<p>„peab hästi õppima, et saad hea töö” 6</p> <p>„tööd on võimatu leida ilma hea hariduseta” 38</p> <p>„töötamise jaoks on vaja haridust” 64</p>

Lisa 5. Kodeerimisjuhend avatud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastuste analüüsiks (järg)

	Üldised tööga seotud teadmised, oskused ja harjumused	<ul style="list-style-type: none"> - kokkulepetest, tähtaegadest ja kellaajast pidamine - ülesannete täitmine lõpuni - vaevanägemine, pingutus - vastutus, kohustus - info töömaailma ja ametite kohta 	<p>„töö peab alati lõpule viima” 25</p> <p>„ (On räägitud) kuidas see käib” 1</p> <p>„on alatu teisi alt vedada” 36</p> <p>„töö peab alati ilusti ära tegema, enne ei alusta uut tegevust” 80</p> <p>„ei tohi hilineda, puududa” 35</p> <p>„tuleb pidada ajast ja kokkulepetest” 41</p> <p>„pead vara ärkama” 87</p>
Tööga seotud tulemused	Materiaalne kasu	<ul style="list-style-type: none"> - raha - palga teenimine - ülalpidamine 	<p>„et raha teenida” 11</p> <p>„elalise teenimiseks” 23</p> <p>„aga raha on vaja” 40</p>
	Eesmärkide saavutamine	<ul style="list-style-type: none"> - eesmärkide saavutamine 	<p>„inimesel peab olema eesmärk, mille nimel pingutada” 121</p>
	Parema elu tagamine	<ul style="list-style-type: none"> - endale ja perele - elus hakkama saamine - karjäär 	<p>„ ma pean kindlustama oma tuleviku” 17</p> <p>„elus hakkama saab” 50</p> <p>„kui tööd ei tee, läheb elu viletsaks” 61</p> <p>„aitab elus läbi lüüa” 63</p> <p>„et kuhugi jõuda” 12</p>
Personaalne töökogemus peres	Negatiivne	<ul style="list-style-type: none"> - negatiivsed kogemused - negatiivsed emotsioonid - negatiivsed aspektid 	<p>„muidu võid hakata oma tööd vihkama” 23</p> <p>„töö on raske ja tüütu” 40</p> <p>„ema ja tädi vinguvad, et neil on nii palju tööd” 5</p>
	Multidimensionaalne	<ul style="list-style-type: none"> - positiivsed ja negatiivsed kogemused - positiivsed ja negatiivsed emotsioonid - positiivsed ja negatiivsed aspektid 	<p>„see on raske, kuid tähtis ja vajalik” 99</p> <p>„kui töö on huvitav, pole see eriti paha” 85</p> <p>„töö on väsitav ja vajalik” 14</p>
	Positiivne	<ul style="list-style-type: none"> - positiivsed kogemused - positiivsed emotsioonid - positiivsed aspektid 	<p>„...viidad aega kasulikult” 62</p> <p>„see teeb inimesele ainult head” 92</p>

Lisa 5. Kodeerimisjuhend avatud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastuste analüüsiks (järg)

Tulevikupüüdlus ja julgustus	-	<ul style="list-style-type: none"> - positiivsed tuleviku ootused - julgustus - rahulolu ja uhkus - loobu, kui ei sobi - tee seda, mis sind õnnelikuks teeb - vali, mis meeldib ja huvitab - vali, mis sobib oskustega 	<p>„ole tubli ja vapper, saa targaks ja ole edukas” 13</p> <p>„eriala tuleks valida selline, mida sa oskad ja mis sulle meeldib” 18</p> <p>„tuleb teha tööd mida sa oskad ja tahaksid teha” 23</p> <p>„tuleb enda võimetega töötada” 37</p> <p>„oma tööd peab armastama” 54</p> <p>„töö peab olema huvitav” 81</p>
Mitte midagi ei õppinud	-	<ul style="list-style-type: none"> - pole tööst räägitud - ei tule meelde - vähe - ei midagi erilist 	<p>„mitte väga palju” 3</p> <p>„mitte midagi väga erilist” 19</p> <p>„midagi” 55</p>
Töötamise põhjused ja motiivi			
Töötamise põhjused	Kindel positiivne otsustus töötamise kohta	- töötamine ilma tingimusteta	„kindlasti töötaksin” 3
	Materiaalsed põhjused	<ul style="list-style-type: none"> - majanduslik ebakindlus - oma firma loomine - karjääri tegemine 	<p>„raha on ju ikka juurde vaja” 4</p> <p>„kunagi saab ikka raha otsa” 25</p> <p>„teeksin oma firma” 130</p> <p>„kunagi ei tea, mis võib juhtuda selle rahaga, mis sul on” 38</p>
	Mittemateriaalsed põhjused	<ul style="list-style-type: none"> - eneseväljendus - vastutustunne - personaalne areng - aitamine - heategevus - meeldiv pingutus - positiivsed emotsioonid 	<p>„annetaksin vaestele” 3</p> <p>„mul oleks siis ka elus pinget ja vaevanagemist” 16</p> <p>„(logelemine) muudab inimest palju” 22</p> <p>„muidu muutuvad inimesed laisaks” 26</p> <p>„on hea teha tööd ka siis, kui sa sellest kasu ei saa” 26</p> <p>„than veel edasi jõuda” 27</p> <p>„midu minu vastutustunne kaoks” 41</p> <p>„sis ma saan ennast edasi harida” 44</p> <p>„kuna see võib olla huvitav” 45</p>

Lisa 5. Kodeerimisjuhend avatud küsimustega töö käsitluse ankeedi vastuste analüüsiks (järg)

	Hõivatus	<ul style="list-style-type: none"> - igavuse peletamiseks - tegevuses olemine - töö ku harjumus - töötamine kui norm? 	<p>„mulle ei meeldi niisama olla” 16</p> <p>„muidu hakkaks igav” 6</p> <p>„ei tahaks jääda niisama vedelema” 17</p> <p>„niisama kodus passimine on mõttetu” 29</p> <p>„ei tahaks looder olla” 54</p> <p>„ma sisustaksin oma aega” 58</p> <p>„Töö on harjumus” 68</p>
	Jõukus, luksus	<ul style="list-style-type: none"> - rohkema raha teenimine - rikkus - meeldib raha kulutada 	<p>„mida rohkem, seda uhkem” 86</p> <p>„miks mitte, saab ju veel rohkem raha” 82</p> <p>„kunagi pole raha liiga palju” 71</p> <p>„tahan veel rohkem raha” 27</p>
	Töötamise määr	<ul style="list-style-type: none"> - vähe 	<p>„teeksin tööd natukene” 135</p>
Mittetöötamise põhjused	Kindel otsus mittetöötamise kohta	<ul style="list-style-type: none"> - mittetöötamise soovi väljendamine 	<p>„ma ei teeks tööd” 162</p>
	Teatud tingimustel	<ul style="list-style-type: none"> - kui meeldib - kui töö on sobiv - kui pakub positiivseid emotsioone 	<p>„kui mul oleks töökoht, mida armastaksin, siis töötaksin” 14</p> <p>„töötaksin endale sobivas töökohas” 11</p> <p>„töötaksin, kui mu töö oleks lõbus” 38</p> <p>„kui tegevust ei oleks, siis jah” 13</p>
	Materiaalsed põhjused	<ul style="list-style-type: none"> - materiaalne kindlustunne 	<p>„kui raha on palju, siis pole mõtet tööl käia” 24</p> <p>„mul poleks rohkem raha vaja” 33</p> <p>„poleks vaja teha, kui saan ilma ära elada” 78</p>
	Tegelemine meelepäraste tegevustega	<ul style="list-style-type: none"> - reisimine - hobidega tegelemine 	<p>„naudiksin elu ja tegelksin hobidega” 9</p> <p>„pigem naudiks elu, reisiks ning lõbutseks” 83</p> <p>„saaksin koduste asjadega tegeleda” 6</p>
	Negatiivsed hoiakud	<ul style="list-style-type: none"> - negatiivsed emotsioonid - raske töö - ei viitsi 	<p>„kui on füüsiline ja raske ja kui ei meeldi” 40</p>

Lisa 6. Chaves´ et al. (2004) poolt ja käesolevas uurimuses kasutatud töö käsitluse kategooriate ja alakategooriate võrdlus

Chaves et al. (2004)	Käesolev uurimus
Töö käsitlus	
Tööga seotud tulemused <i>Materiaalne kasu</i> <i>Eesmärgi saavutamine</i>	Tööga seotud tulemused <i>Kasu üldiselt</i> <i>Materiaalne kasu</i> <i>Mittemateriaalne kasu</i> <i>Eesmärgi saavutamine</i>
Töö dimensioonid <i>Füüsiline/vaimne tegevus</i> <i>Hõivatus</i> <i>Alluvus</i> <i>Aitamine</i> <i>Koolitöö</i>	Töö dimensioonid <i>Üldine tegevus</i> <i>Füüsiline tegevus</i> <i>Vaimne tegevus</i> <i>Hõivatus</i> <i>Alluvus</i> <i>Aitamine</i> <i>Koolitöö</i>
Tööga seotud hoiakud <i>Positiivsed hoiakud</i> <i>Multidimensionaalsed hoiakud</i> <i>Negatiivsed hoiakud</i> <i>Pingutust nõudev</i>	Tööga seotud hoiakud <i>Positiivsed hoiakud</i> <i>Multidimensionaalsed hoiakud</i> <i>Negatiivsed hoiakud</i> <i>Pingutust nõudev</i> <i>Töö mõtestatus</i>
Personaalne areng <i>Enesekontseptsiooni teostamine</i> <i>Vastutus ja küpsus</i> <i>Töömaailma ja kooli seosesd</i> <i>Tööpõhine õppimine</i>	Personaalne areng <i>Enesekontseptsiooni teostamine</i> <i>Vastutus ja küpsus</i> <i>Töömaailma ja kooli seosesd</i> <i>Tööpõhine õppimine</i>
Peres õpitu seoses tööga	
Toimetuleva töötaja omadused <i>Tööga seotud tõekspidamised ja hoiakud</i> <i>Töömaailma ja kooli seosesd</i> <i>Üldised tööga seotud teadmised, oskused ja harjumused</i>	Toimetuleva töötaja omadused <i>Tööga seotud tõekspidamised ja hoiakud</i> <i>Töömaailma ja kooli seosesd</i> <i>Üldised tööga seotud teadmised, oskused ja harjumused</i>
Tööga seotud tulemused <i>Materiaalne kasu</i> <i>Eesmärkide saavutamine</i> <i>Parema elu tagamine</i>	Tööga seotud tulemused <i>Materiaalne kasu</i> <i>Eesmärkide saavutamine</i> <i>Parema elu tagamine</i>
Personaalne töökogemus peres <i>Positiivne</i> <i>Negatiivne</i> <i>Multidimensionaalne</i>	Personaalne töökogemus peres <i>Positiivne</i> <i>Negatiivne</i> <i>Multidimensionaalne</i>
Tulevikupüüdlus ja julgustus Mitte midagi ei õppinud	Tulevikupüüdlus ja julgustus Mitte midagi ei õppinud

Lisa 6. Chaves' et al. (2004) poolt ja käesoleva uurimuse raames kasutatud töö käsitluse kategooriate ja alakategooriate võrdlus (järg)

Töötamise motiivid

Töötamise motiivid	
Töötamise põhjused	Töötamise põhjused
<i>Materiaalsed põhjused</i>	<i>Kindel positiivne otsus töötamise kohta</i>
<i>Mittemateriaalsed põhjused</i>	<i>Positiivne otsus töötamise kohta teatud tingimustel ja määral</i>
<i>Hõivatus</i>	<i>Materiaalsed põhjused</i>
<i>Jõukus, luksus</i>	<i>Mittemateriaalsed põhjused</i>
	<i>Hõivatus</i>
	<i>Jõukus, luksus</i>
Mittetöötamise põhjused	Mittetöötamise põhjused
	<i>Kindel negatiivne otsus töötamise kohta</i>
	<i>Negatiivne otsus töötamise kohta teatud tingimustel ja määral</i>
	<i>Materiaalsed põhjused</i>
	<i>Tegelemine muude meelepäraste tegevustega</i>
	<i>Negatiivsed hoiakud</i>

Lisa 7. Töö käsitus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused

Kategooriad	Üldvalim (n=365)		Karjääriõppeta (n=198)		Karjääriõppega (n=167)		χ^2	p
	n	(%)	n	(%)	n	(%)		
Tööga seotud tulemused	225	61,64	111	56,1	114	68,26	5,201	p<0,025
Kasu (üldine)	16	4,38	9	4,55	7	4,2		
Materiaalne kasu	182	49,86	88	44,44	94	56,29	4,62	p<0,05
Mittemateriaalne kasu	10	2,74	5	2,53	5	2,99		
Eesmärgi saavutamine	17	4,66	9	4,55	8	4,79		
Töö dimensioonid	282	77,26	149	75,25	133	79,64		
Üldine tegevus	72	19,72	32	16,16	40	23,95		
Füüsiline tegevus	51	13,97	30	15,15	21	12,57		
Vaimne tegevus	26	7,12	16	8,08	10	5,99		
Hõivatus	42	11,51	19	9,60	23	13,77		
Alluvus	39	10,68	18	9,09	21	12,57		
Abistamine	28	7,67	20	10,10	8	4,79		
Koolitöö	24	6,58	14	7,07	10	5,99		
Tööga seotud hoiakud	115	31,51	73	36,87	42	25,15	5,235	p<0,025
Positiivsed	28	7,67	19	9,60	9	5,39		
Multidimensionaalsed	4	1,1	3	1,52	1	0,6		
Negatiivsed	41	11,23	26	13,13	15	8,98		
Pingutus	10	2,74	5	2,53	5	2,99		
Mõtestatus	32	8,77	20	10,10	12	7,19		
Personaalne areng	80	21,92	35	17,68	45	26,95	4,023	p<0,05
Enesekontseptsioon	5	1,37	5	2,53	0	0		
Vastutus/küpsus	43	11,78	16	8,08	27	16,17	4,949	p<0,05
Kooli-töö seosed	15	4,11	6	3,03	9	5,39		
Tööpõhine õppimine	17	4,66	8	4,04	9	5,39		
Muu	8	2,19	4	2,02	4	2,4		

Lisa 8. Töötamise käsitus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused

Kategooriad	Üldvalim (n=365)		Karjääriõppeta (n=198)		Karjääriõppega (n=167)		χ^2	p
	n	(%)	n	(%)	n	(%)		
Tööga seotud tulemused	201	55,07	107	54,04	94	56,28		
Kasu (üldine)	9	2,47	4	2,02	5	2,99		
Materiaalne kasu	157	43,01	83	41,92	74	44,31		
Mittemateriaalne kasu	7	1,92	3	1,52	4	2,40		
Eesmärgi saavutamine	28	7,67	17	8,59	11	6,59		
Töö dimensioonid	287	78,63	138	69,7	149	89,22	19,407	p<0,001
Üldine tegevus	117	32,05	59	29,80	58	34,73		
Füüsiline tegevus	46	12,6	19	9,60	27	16,18		
Vaimne tegevus	27	7,4	12	6,06	15	8,98		
Hõivatus	40	10,96	17	8,59	23	13,77		
Alluvus	24	6,58	10	5,05	14	8,38		
Abistamine	25	6,85	17	8,59	8	4,79		
Koolitöö	8	2,19	4	2,02	4	2,40		
Tööga seotud hoiakud	101	27,67	61	30,81	40	23,95		
Positiivsed	25	6,85	15	7,58	10	5,99		
Multidimensionaalsed	2	0,55	0	0	2	1,2		
Negatiivsed	47	12,88	32	16,16	15	8,98		
Pingutus	12	3,29	6	3,03	6	3,59		
Mõtestatus	15	4,11	8	4,04	7	4,19		
Personaalne areng	49	13,42	29	14,65	20	11,98		
Enesekontseptsioon	5	1,37	3	1,52	2	1,2		
Vastutus/küpsus	18	4,93	8	4,04	10	5,99		
Kooli-töö seosed	8	2,19	5	2,53	3	1,80		
Tööpõhine õppimine	18	4,93	13	6,57	5	2,99		
Muu	5	1,37	0	0	5	2,99	3,999	p<0,05

Lisa 9. Töötamise motiivid mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused

Kategoriad	Üldvalim (n=365)		Karjääriõppeta (n=198)		Karjääriõppega (n=167)		χ^2	p
	n	(%)	n	(%)	n	(%)		
Töötamise põhjused	613	167,95	323	163,13	290	173,65		
Kindel positiivne otsus töötamise kohta	203	55,62	102	51,52	101	60,48		
Materiaalsed	106	29,04	51	25,76	55	32,93		
Mittemateriaalsed	140	38,36	74	37,37	66	39,52		
Hõivatus	110	30,14	57	28,79	53	31,74		
Jõukus, luksus	23	6,2	13	6,57	10	5,99		
Töötamise määr	22	6,03	20	10,10	2	1,2	11,155	p<0,001
Muu	9	2,47	6	3,03	3	1,8		
Mittetöötamise põhjused	240	65,75	135	68,18	105	62,87		
Kindel negatiivne otsus töötamise kohta	60	16,44	34	17,17	26	15,57		
Tingimuslik	97	26,58	56	28,28	41	24,55		
Materiaalsed	36	9,86	18	9,09	18	10,78		
Negatiivsed hoiakud	16	4,38	9	4,55	7	4,19		
Tegelemine meelepärase tegevustega	24	6,58	15	7,58	9	5,39		
Muu	7	1,92	3	1,52	4	2,4		

Lisa 10. Peres õpitu seoses tööga mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused

Kategoriad	Üldvalim (n=365)		Karjääriõppeta (n=198)		Karjääriõppega (n=167)	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Toimetuleva töötaja omadused	277	75,89	145	73,23	132	79,04
Tõekspidamised, hoiakud	138	37,81	78	39,39	60	35,93
Töömaailmakooli seosed	69	18,9	36	18,18	33	19,76
Teadmised, oskused, harjumused	70	19,12	31	15,66	39	23,35
Tööga seotud tulemused	130	35,62	71	35,86	59	35,33
Materiaalne kasu	103	28,22	57	28,79	46	27,54
Eesmärkide saavutamine	6	1,64	3	1,52	3	1,8
Parema elu tagamine	21	5,75	11	5,56	10	5,99
Personaalne töökogemus peres	43	11,78	22	11,11	21	12,57
Positiivne	8	2,19	2	1,01	6	3,59
Multidimensionaalne	9	2,47	3	1,52	6	3,59
Negatiivne	26	7,12	17	8,59	9	5,39
Tulevikupüüdlus	58	15,89	29	14,65	29	17,36
Mitte midagi	38	10,41	18	9,1	20	11,98
Muu	10	2,74	5	2,53	5	2,99
Vastamata	8	2,19	5	2,53	3	1,8

Lisa 11. Töö käsitlus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused

Kategoriad	Üldvalim		Karjääriõppeta		Karjääriõppega		F- väärtused	P- väärtused
	M	SD	M	SD	M	SD		
Tööga seotud sisemised väärtused	3,87	0,66	3,81	0,67	3,93	0,65	2,922	,088
Ma tahaksin töötada ka siis, kui mul oleks nii palju raha, kui ma eales sooviksin.	3,47	1,28	3,41	1,28	3,53	1,28	,741	,390
Töö on võimalus aidata teisi inimesi ja kogu ühiskonda.	3,85	1,01	3,76	1,05	3,94	0,96	2,791	,096
Ma teeksin tööd selleks, et omandada oskusi ja kogemusi.	4,16	0,97	4,07	1,07	4,25	0,83	3,137	,077
Töö väljendab seda, kes ma olen.	3,28	1,14	3,25	1,16	3,31	1,11	,195	,659
Töö on midagi, mida ma naudiksin.	3,62	1,04	3,52	1,12	3,72	0,94	3,479	,063
Töö võib olla hea õppimise kogemus.	4,255	0,84	4,25	0,85	4,26	0,84	,003	,955
Töötamisel saadavad kogemused aitavad saavutada minu karjääriga seotud eesmäärke.	4,38	0,75	4,25	0,83	4,52	0,64	2,093	,149
Tööga seotud välised väärtused	3,875	0,65	3,88	0,69	3,87	0,6	,006	,939
Ma teeksin tööd, et saada palka.	4,59	0,71	4,57	0,79	4,61	0,61	,363	,547
Töö on paratamatus. Inimene peab tegema tööd, et hankida endale ja oma perele eluks vajalikku.	4,51	0,89	4,44	0,97	4,58	0,78	2,142	,144
Kui töö on tasuv, siis ma teeksin seda ka siis, kui ma seda vihkan.	3,14	1,2	3,16	1,23	3,11	1,17	,144	,705
Ma töötaksin vaid selleks, et saada raha.	3,25	1,14	3,33	1,17	3,17	1,09	1,674	,197
Töö kui füüsiline tegevus	2,85	1,18	2,80	1,24	2,90	1,17	,586	,445
Perekonna roll töö väärtuse õpetamisel	4,15	0,97	4,19	0,99	4,10	0,96	,791	,374

Lisa 12. Tööväärtused mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused

Kategoriad	Üldvaim		Karjääriõppeta		Karjääriõppega		F- väärtused	P- väärtused	p
	M	SD	M	SD	M	SD			
Tööga seotud sisemised väärtused	4,06	0,66	4,0724	0,72	4,0384	0,58	,237	,627	
Töö on huvitav.	4,32	0,86	4,32	0,91	4,32	0,8	,000	,993	
Töö on mitmekesine.	3,97	0,92	4,02	0,97	3,92	0,86	,940	,333	
Töö võimaldab iseseisvat tegutsemist.	3,885	0,88	3,88	0,95	3,89	0,79	,001	,979	
Tööga seotud välised väärtused	4,3	0,64	4,2750	0,71	4,3204	0,55	,456	,500	
Töö eest saab kõrget tasu.	4,08	0,94	4,06	0,97	4,10	0,89	,127	,721	
Töö pakub edutamise ja ametikõrgenduse saamise võimalusi.	4,28	0,81	4,19	0,86	4,37	0,73	4,233	,040	p<0,05
Töökaaslased on head.	4,435	0,83	4,43	0,86	4,44	0,79	,037	,848	
Töökeskkond on hea.	4,43	0,83	4,41	0,94	4,44	0,7	,132	,717	
Töökoht on turvaline.	4,15	2,81	4,17	3,69	4,13	1,06	,139	,709	
Ülemused on head.	4,43	0,87	4,41	0,94	4,45	0,78	,222	,638	
Eneseteostus	4,268	0,55	4,2741	0,6	4,2626	0,49	,039	,844	
Töö käigus saab arendada uusi töötamise viise.	4,285	0,75	4,29	0,8	4,28	0,7	,049	,825	
Töö käigus saab õppida uusi asju.	4,435	0,77	4,43	0,81	4,44	0,72	,029	,864	
Töö võimaldab vastutuse võtmist.	3,96	0,95	3,96	0,96	3,96	0,93	,000	,990	
Töö annab võimaluse saada kutsealast koolitust.	3,98	0,93	4,03	0,97	3,93	0,89	1,083	,299	

Lisa 12. Tööväärtused mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga - esimese mõõtmise tulemused (järg)

Kategooriad	Üldvalim		Karjääriõppeta		Karjääriõppega		F- väärtused	P- väärtused	p
Töö käigus saab arendada oma võimeid.	4,475	0,69	4,47	0,71	4,48	0,66	,004	,953	
Töö võimaldab arendada tööalaseid oskusi.	3,375	0,71	4,36	0,73	4,39	0,68	,119	,731	
Töö võimaldab kasutada oma teadmisi.	4,375	0,77	4,38	0,81	4,37	0,71	,028	,867	
Töö tingimused	3,82	0,81	3,8820	0,82	3,7545	0,78	2,271	,133	
Töö ei ole füüsiliselt liiga raske.	3,55	1,01	3,66	0,99	3,43	1,01	4,808	,029	p<0,05
Töö ei ole vaimselt liiga raske.	3,56	1,03	3,71	1,02	3,42	1,01	7,481	,007	p<0,01
Töö on ohutu ega kahjusta tervist.	4	1,14	3,99	1,21	4,01	1,07	,020	,888	
Tööpäeva pikkus on sobilik.	4,16	1,02	4,16	1,05	4,16	0,98	,000	,988	

Lisa 13. Töö käsitus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused

Kategooriad	Üldvalim (n=323)		Karjääriõppeta (n=185)		Karjääriõppega (n=138)		χ^2	p
	n	(%)	n	(%)	n	(%)		
Tööga seotud tulemused	156	48,3	88	47,57	68	49,28		
Kasu (üldine)	12	3,72	8	4,32	4	2,9		
Materiaalne kasu	126	39	65	35,14	61	44,2		
Mittemateriaalne kasu	3	0,93	3	1,62	0	0		
Eesmärgi saavutamine	15	4,64	12	6,49	3	2,17		
Töö dimensioonid	211	65,33	136	73,51	75	54,35	11,985	p<0.001
Üldine tegevus	43	13,31	29	15,68	14	10,15		
Füüsiline tegevus	43	13,31	32	17,3	11	7,97	5,176	p<0,025
Vaimne tegevus	19	5,88	13	7,03	6	4,35		
Hõivatus	30	9,29	13	7,03	17	12,32		
Alluvus	43	13,31	26	14,05	17	12,32		
Aitamine	17	5,26	12	6,49	5	3,62		
Koolitöö	16	4,95	11	5,95	5	3,62		
Tööga seotud hoiakud	96	29,72	56	30,27	40	28,99		
Positiivsed	18	5,57	7	3,78	11	7,97		
Multidimensionaalsed	4	1,24	3	1,62	1	0,72		
Negatiivsed	6	1,86	3	1,62	3	2,17		
Pingutus	42	13	28	15,14	14	10,15		
Mõtestatus	26	8,05	15	8,11	11	7,97		
Personaalne areng	56	17,34	23	12,43	33	23,91	6,490	p<0,025
Enesekontseptsioon	4	1,24	2	1,08	2	1,45		
Vastutus/küpsus	20	6,19	8	4,32	12	8,7		
Kooli-töö seosed	13	4,02	5	2,7	8	5,8		
Tööpõhine õppimine	19	5,88	8	4,32	11	7,97		
Muu	8	2,48	4	2,16	4	2,9		
Vastamata	11	3,41	7	3,78	4	2,9		

Lisa 14. Töötamise käsitus mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused

Kategoriad	Üldvalim (n=323)		Karjääriõppeta (n=185)		Karjääriõppega (n=138)		χ^2	p
	n	(%)	n	(%)	n	(%)		
Töoga seotud tulemused	126	39	71	38,38	55	39,86		
Kasu (üldine)	14	4,33	13	7,03	1	0,72	6,128	p<0,025
Materiaalne kasu	84	26	40	21,62	44	31,88		
Mittemateriaalne kasu	1	0,31	0	0	1	0,72		
Eesmärgi saavutamine	27	8,36	18	9,73	9	6,52		
Töö dimensioonid	264	81,73	154	83,24	110	79,71		
Üldine tegevus	91	28,17	53	28,65	38	27,54		
Füüsiline tegevus	66	20,43	44	23,78	22	15,94		
Vaimne tegevus	26	8,05	18	9,73	8	5,8		
Hõivatus	25	7,74	11	5,95	14	10,14		
Alluvus	31	9,6	9	4,86	22	15,94	9,938	p<0,005
Aitamine	18	5,57	14	7,57	4	2,9		
Koolitöö	7	2,12	5	2,7	2	1,45		
Töoga seotud hoiakud	83	25,7	51	27,57	32	23,19		
Positiivsed	14	4,33	9	4,86	5	3,62		
Multidimensionaalsed	0	0	0	0	0	0		
Negatiivsed	9	2,79	4	2,16	5	3,62		
Pingutus	42	13	27	14,59	15	10,87		
Mõtestatus	18	5,57	11	5,95	7	5,07		
Personaalne areng	46	14,24	19	10,27	27	19,57	4,856	p<0,05
Enesekontseptsioon	2	0,62	0	0	2	1,45		
Vastutus/küpsus	17	5,26	6	3,24	11	7,97		
Kooli-töö seosed	10	3,1	6	3,24	4	2,9		
Tööpõhine õppimine	17	5,26	7	3,78	10	7,25		
Muu	2	0,62	2	1,08	0	0		
Vastamata	10	3,1	7	3,78	3	2,17		

Lisa 15. Töötamise motiivid mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused

Kategooriad	Üldvalim (n=323)		Karjääriõppeta (n=185)		Karjääriõppega (n=138)		χ^2	p
	n	(%)	n	(%)	n	(%)		
Töötamise põhjused	525	162,54	286	154,59	239	173,189		
Kindel ja	186	57,59	98	52,97	92	66,67	5,567	p<0,025
Materiaalsed	84	26	40	21,62	44	31,88		
Mittemateriaalsed	139	43,03	85	45,95	54	39,13		
Hõivatus	78	24,15	40	21,62	38	27,54		
Jõukus, luksus	13	4,02	10	5,41	3	2,17		
Töötamise määr	18	5,57	12	6,49	6	4,35		
Muu	3	0,93	1	0,54	2	1,45		
Mittetöötamise põhjused	205	63,47	133	71,89	72	52,17	12,417	p<0,0001
Tingimuslik	63	19,5	43	23,24	20	14,49		
Kindel ei	65	20,12	41	22,16	24	17,39		
Materiaalsed	38	11,76	24	12,97	14	10,14		
Negatiivsed hoiakud	15	4,64	9	4,86	6	4,35		
Tegelemine meelepäraste asjadega	17	5,26	11	5,95	6	4,35		
Muu	7	2,17	5	2,7	2	1,45		

Lisa 16. Peres õpitu seoses tööga mõõdetuna avatud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused

Kategoriad	Üldvalim (n=323)		Karjääriõppeta (n=185)		Karjääriõppega (n=138)		χ^2	p
	n	(%)	n	(%)	n	(%)		
Toimetuleva töötaja omadused	231	71,52	141	76,22	90	65,22	4,170	0,05
Tõekspidamised, hoiakud	148	45,82	93	50,27	55	39,86		
Töömaailmakooli seosed	34	10,53	21	11,35	13	9,42		
Teadmised, oskused, harjumused	49	15,17	27	14,59	22	15,94		
Tööga seotud tulemused	116	35,91	56	30,27	60	43,48	5,431	p<0,025
Materiaalne kasu	91	28,17	43	23,24	48	34,78	4,646	P<0,05
Eesmärkide saavutamine	3	0,93	1	0,54	2	1,45		
Parema elu tagamine	22	6,81	12	6,49	10	7,25		
Personaalne töökogemus peres	41	12,67	19	10,27	22	15,94		
Positiivne	17	5,26	7	3,78	10	7,25		
Multidimensionaalne	7	2,165	4	2,16	3	2,17		
Negatiivne	17	5,26	8	4,32	9	6,52		
Tulevikupüüdlus	46	14,24	26	14,05	20	14,49		
Mitte midagi	26	8,05	15	8,11	11	7,97		
Muu	13	4,02	6	3,24	7	5,07		
Vastamata	11	3,41	9	4,86	2	1,45		

Lisa 17. Töö käsitlus mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused

Kategooriad	Üldvalim		Karjääriõppeta		Karjääriõppega		F- väärtused	P- väärtused	p
	M	SD	M	SD	M	SD			
Tööga seotud sisemised väärtused	3,9	0,64	3,8427	0,66	3,9348	0,62	1,632	,202	
Ma tahaksin töötada ka siis, kui mul oleks nii palju raha, kui ma eales sooviksin.	3,45	1,3	3,32	1,29	3,58	1,31	3,185	,075	
Töö on võimalus aidata teisi inimesi ja kogu ühiskonda.	3,95	0,97	3,94	0,95	3,97	1,0	,108	,742	
Ma teeksin tööd selleks, et omandada oskusi ja kogemusi.	4,21	0,87	4,22	0,88	4,20	0,86	,018	,892	
Töö väljendab seda, kes ma olen.	3,285	1,1	3,29	1,14	3,28	1,04	,008	,928	
Töö on midagi, mida ma naudiksin.	3,7	1,01	3,63	1,0	3,76	1,02	1,393	,239	
Töö võib olla hea õppimise kogemus.	4,31	0,87	4,26	0,89	4,35	0,84	,816	,367	
Töötamisel saadavad kogemused aitavad saavutada minu karjääriga seotud eesmäärke.	4,34	0,82	4,26	0,86	4,41	0,76	2,659	,104	
Tööga seotud välised väärtused	3,75	0,68	3,6743	0,69	3,8207	0,65	3,729	,054	
Ma teeksin tööd, et saada palka.	4,42	0,84	4,32	0,89	4,51	0,78	3,970	,047	p<0,05
Töö on paratamatus. Inimene peab tegema tööd, et hankida endale ja oma perele eluks vajalikku.	4,32	0,97	4,27	1,0	4,36	0,94	,706	,401	
Kui töö on tasuv, siis ma teeksin seda ka siis, kui ma seda vihkan.	3,1	1,15	2,94	1,12	3,25	1,17	5,651	,018	p<0,025
Ma töötaksin vaid selleks, et saada raha.	3,17	1,07	3,17	1,07	3,17	1,07	,000	,994	
Töö kui füüsiline tegevus	2,76	1,14	2,80	1,11	2,72	1,18	,345	,557	
Perekonna roll töö väärtuse õpetamisel	4,13	0,9	4,08	0,90	4,18	0,9	,931	,335	

Lisa 18. Tööväärtused mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused

Kategooriad	Üldvalim		Karjääriõppeta		Karjääriõppega		F- väärtused	P- väärtused	p
	M	SD	M	SD	M	SD			
Tööga seotud sisemised väärtused	4,12	0,67	4,09	0,68	4,14	0,66	,435	,510	
Töö on huvitav.	4,3	0,94	4,26	0,97	4,34	0,91	,510	,476	
Töö on mitmekesine.	4,085	0,87	4,08	0,89	4,09	0,84	,036	,850	
Töö võimaldab iseseisvat tegutsemist.	3,96	0,88	3,93	0,87	3,99	0,9	,316	,575	
Tööga seotud välised väärtused	4,24	0,6	4,19	0,58	4,28	0,63	1,285	,258	
Töö eest saab kõrget tasu.	4,0	0,91	3,94	0,94	4,05	0,87	1,275	,260	
Töö pakub edutamise ja ametikõrgenduse saamise võimalusi.	4,145	0,88	4,15	0,88	4,14	0,89	,004	,949	
Töökaaslased on head.	4,41	0,85	4,41	0,91	4,41	0,77	,001	,981	
Töökeskkond on hea.	4,38	0,88	4,30	0,95	4,46	0,77	2,408	,122	
Töökoht on turvaline.	4,1	1,04	4,08	1,05	4,12	1,03	,089	,766	
Ülemused on head.	4,37	0,87	4,26	0,97	4,48	0,71	5,02	,026	p<0,05
Eneseteostus	4,15	0,68	4,15	0,72	4,15	0,61	,133	,716	
Töö käigus saab arendada uusi töötamise viise.	4,23	0,81	4,22	0,83	4,24	0,78	,037	,847	
Töö käigus saab õppida uusi asju.	4,36	0,79	4,36	0,79	4,36	0,79	,000	,999	
Töö võimaldab vastutuse võtmist.	3,77	1,0	3,79	0,98	3,74	1,03	,197	,658	
Töö annab võimaluse saada kutsealast koolitust.	3,72	0,97	3,78	0,98	3,65	0,97	1,443	,231	
Töö käigus saab arendada oma võimeid.	4,39	0,77	4,42	0,75	4,36	0,81	,382	,537	
Töö võimaldab arendada tööalaseid oskusi.	4,26	0,84	4,21	0,87	4,31	0,8	1,267	,261	
Töö võimaldab kasutada oma teadmisi.	4,25	0,83	4,28	0,85	4,21	0,81	,516	,473	

Lisa 18. Tööväärtused mõõdetuna suletud küsimustega ankeediga – teise mõõtmise tulemused (järg)

Kategooriad	Üldvalim		Karjääriõppeta		Karjääriõppega		F- väärtused	P- väärtused	p
	M	SD	M	SD	M	SD			
Töö tingimused	3,81	0,78	3,79	0,82	3,82	0,74	,104	,747	
Töö ei ole füüsiliselt liiga raske.	3,44	1,03	3,46	1,03	3,41	1,03	,141	,708	
Töö ei ole vaimselt liiga raske.	3,505	1,0	3,50	1,01	3,51	1,01	,011	,917	
Töö on ohutu ega kahjusta tervist.	4,1	1,1	4,06	1,13	4,14	1,07	,415	,520	
Tööpäeva pikkus on sobilik.	4,19	0,97	4,16	0,99	4,21	0,94	,193	,660	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Merit Luik

(sünnikuupäev: 14.01.1977)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

**KARJÄÄRIÕPETUSE KURSUSEL OSALENUD JA MITTEOSALENUD 8.-9. KLASSIDE
ÕPILASTE TÖÖ KÄSITLUS JA TÖÖVÄÄRTUSED TARTU LINNA JA MAAKONNA
NÄITEL**

mille juhendaja on Kristi Kõiv

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 25.05.2015